

JÄRFÄLLA KOMMUN

Förslag 2013-02-04

Utredning

Ett system med kultur- och fritidspeng/fritidscheck

"Peng- och checkutredningen"

Bo Majling
Torbjörn Neiman
Ulla Eriksson

och vår kvalitetsgranskare Torbjörn Englund

Innehållsförteckning

1. SAMMANFATTNING	5
2. BAKGRUND.....	6
2.1. Uppdraget.....	6
2.2. Kultur och fritid i ett så jämlikt utbud som möjligt.....	6
3. SYFTE.....	7
4. UTREDNINGSMETOD OCH DIREKTIV	7
4.1. Utredningsmetod.....	7
4.2. För vem ska utredningen göras?	7
4.3. Vad måste belysas?	9
4.4. Vilka utför kulturundervisning på fritiden idag i Järfälla?	9
4.5. Avtal med utförare	9
4.6. Idrottspeng	10
4.7. Övrig/annan konkurrensutsättning vid sidan av pengarna?	10
4.7.1. Bibliotek	10
4.7.2. Kultur	10
4.7.3. Idrott & Fritid samt föreningsstöd	10
4.7.4. Friluftsliv och bad.....	10
4.7.5. Simhall	10
4.7.6. Fritidsgårdar.....	11
5. OMVÄRLDSBEVAKNING - EXEMPEL FRÅN ANDRA KOMMUNER	11
5.1. Allmänt	11
5.2. Kundval kultur via auktorisation.....	11
5.2.1. Nacka	11
5.2.2. Danderyd	12
5.2.3. Värmdö	12
5.2.4. Upplands Väsby	13
5.2.5. Karlstad	13
5.2.6. Staffanstorps	13
5.3. Kundval kultur via konkurrensutsättning	14
5.3.1. Österåker	14
5.3.2. Täby	14
5.4. Kundval med en fritidscheck via auktorisation/godkännande - Reykjavik	14
5.4.1. Reykjavik, Island.....	14
5.5. Erfarenheter från Reykjavik på Island	15
5.5.1. Fritidscheck – ”Fristundakortid”	15
5.5.2. Islands/Reykjaviks motiv för att införa Fritidscheck/Fritidskort	15
5.5.3. Riktat stöd för fritidsaktiviteter på Island	16
6. NÅGRA KULTURPOLITISKA PERSPEKTIV	16
6.1. Kvalitet inom Musik- och kulturskolan	16
6.2. Breddning – i tanken och praktiken.....	17

6.3.	Målgrupper.....	17
6.4.	Kulturskolans målbilder.....	17
6.5.	Samverkan och integration med skolans estetiska undervisning.....	18
6.6.	Ensemblestruktur - Hur bibehåller man och utvecklar den så viktiga ensemblestrukturen (det vill säga alla sorts ensembler och grupper)?.....	18
7.	ERFARENHETER FRÅN ANDRA KOMMUNER SOM INFÖRT PENG.....	18
8.	ANALYS.....	19
8.1.	Kulturskolepeng.....	19
8.1.1.	Kommunbidrag år 2012 till de olika verksamhetsområdena.....	19
8.1.2.	Ekonomi – konsekvens för kulturskolebudgeten.....	19
8.1.3.	Resursbehov – webbaserat system/administration.....	21
8.1.4.	Avgift för kommunmedborgaren.....	21
8.1.5.	Vem har rätt till peng?.....	21
8.1.6.	Regler för utförare.....	21
8.2.	Fritidscheck.....	21
8.2.1.	Varför begreppet check?.....	21
8.2.2.	Motiv/syfte för Fritidscheck.....	22
8.2.3.	Ekonomi – konsekvens för Fritidsbudgeten.....	22
8.2.4.	Ekonomi – kostnad för kommunmedborgaren.....	22
8.2.5.	Vem har rätt till check?.....	22
8.2.6.	Regler för utförare.....	22
9.	KLARGÖRANDE KULTURSKOLEPENG.....	22
9.1.	"Peng" eller "check".....	22
9.2.	Tillgänglighet eller efterfrågan till kulturskolan.....	23
9.3.	Tänkbara ämnen i kulturskolan.....	23
9.4.	Former och regleringar för kulturskolepengen.....	24
9.4.1.	Kö till valfri utförare.....	24
9.4.2.	Längd på lektion.....	24
9.4.3.	Minst antal lektioner under en termin/kalenderår.....	24
9.4.4.	Ska terminsavgiften gå till beställaren eller anordnaren.....	24
9.4.5.	Två pengar per elev och år.....	24
9.4.6.	Central offentlig/öppen kö?.....	24
9.4.7.	Tillåta inträdesprov?.....	24
9.4.8.	Syskonrabatt.....	24
9.4.9.	Högre peng för barn och unga med funktionsnedsättning?.....	24
9.4.10.	Månadsrapportering till beställaren av antal elever.....	25
9.4.11.	Utförarnas/anordnarnas rätt att ta andra uppdrag.....	25
9.4.12.	Uppföljning/utvärdering.....	25
10.	SLUTSATSER OCH FÖRSLAG.....	25
10.1.	Förslag kulturskolepeng.....	26
10.1.1.	Motiv/syfte för kulturskolepeng.....	26
10.2.	Förslag fritidscheck.....	27
11.	HISTORIK.....	27
11.1.	Musikskolan och Kulturskolan i Sverige.....	27
11.1.1.	Kulturskolan - historik.....	28
11.1.2.	Musikskolan och orkesterlivet.....	28
11.1.3.	Vad har Musik- och kulturskolan betytt genom åren?.....	29

11.2.	<i>Vår teater</i>	29
11.3.	<i>Folkbiblioteken i Sverige, en historik</i>	30
11.3.1.	Folkbibliotek.....	30
11.3.2.	Länsbibliotek	31
11.3.3.	Skolbibliotek.....	31
11.4.	<i>Kultursatsningar i städer och kommuner, en historik</i>	32
11.4.1.	Äldre tid	32
11.4.2.	1960- och 1970-talen	32
11.4.3.	Konsten	33
11.4.4.	1980-talet och fram till nu	33
11.5.	<i>Fritidsgårdarnas historia</i>	34
11.5.1.	Kungsholmens ungdomsklubb för pojkar	35
11.5.2.	Birkagården	35
11.5.3.	Ungdomsvårdskommittén	35
11.5.4.	De första ungdomsgårdarna	36
11.5.5.	Öppenhet	36
11.5.6.	Fler ungdomsgårdar	36
11.5.7.	1980-talet och framåt	37
11.5.8.	2000-talet.....	37
11.6.	<i>Det Svenska föreningslivet</i>	38
11.6.1.	Dagens föreningsliv.....	38
11.6.2.	Föreningar före vikingatiden.....	38
11.6.3.	Föreningar som demokratisk fostran.....	39
11.6.4.	Idrottsrörelsen	39
11.6.5.	Social ekonomi	40
12.	BILAGOR	42

Inledning

Vi har under år 2012 haft det spännande uppdraget att utreda ett pengsystem för Järfälla. Det stod tidigt klart att vi ville ha tid på oss att göra en ganska omfattande utredning och att vi inte lättvindigt ville kopiera något av de redan befintliga systemen. Därför har omvärldsbevakningen som ligger till grund för vårt resultat blivit ganska bred och därför har utredningens resultat kommit att i varierande grad omfatta i princip alla verksamhetsområden som finns inom kultur och fritid i Järfälla.

Eftersom den tänkta, möjliga förändringen är en ganska stor förändring som berör hela kultur- och fritidsområdet ville vi också ha med en rejäl bakgrund i form av den historiska beskrivning som finns mot slutet av utredningen. Vi tycker att det är viktigt att spegla den aktuella kulturpolitiken och idrotts-/fritidspolitiken mot historien.

Det vi har kommit fram till i utredningen är att vi föreslår två system i kombination. En sådan kombination finns vad vi vet inte i Sverige eller ens i Europa.

Jag tycker personligen att just kombinationen av dessa två system är mycket spännande och jag hoppas att du som läser kommer att finna utredningen intressant.

Stort tack till mina medförfattare. Tack till vår kvalitetskontrollant Torbjörn Englund. Tack till våra informella granskare som hjälpt oss extra mycket nu på slutet. Till sist ett särskilt stort tack till Gísli Á Eggertsson på Island som lärde oss allt om det isländska systemet och guidade oss runt i den isländska vardagspolitiken.

Torbjörn Neiman
Kultur- och fritidsdirektör i Järfälla

1. SAMMANFATTNING

Förvaltningen föreslår att en kulturskolepeng och en fritidscheck införs.

Utredningen har kommit att beröra de flesta delar av verksamhetsområdena inom kultur och fritid i Järfälla. Förslaget om kulturskolepeng berör främst kulturskolan, men förslaget om fritidscheck har betydelse för nästan hela verksamhetsområdet.

De av nämndens verksamheter som inte blir föremål för kundval kommer att prövas i samband med beslut om nämndens konkurrensplan Mål- och budgetskrivelsen för år 2014-2015.

I det följande är det därför införande av peng inom kulturskolan och införande av en fritidscheck och dess konsekvenser för Järfällas medborgare som tas upp.

Kulturskolepeng

Systemet med kulturskolepeng innebär att barn och ungdomar mellan 6-17 år (från och med det år man fyller 6 år till och med det år man fyller 17 år) och som är folkbokförda i Järfälla kommun kan välja att delta i den kommunala kulturskolan eller i privata kulturskolor som blivit auktoriserade av kommunen. Kommunen auktoriserar de anordnare som vill starta kulturskoleverksamhet i kommunen utifrån ett antal kriterier och anordnaren får sedan en peng för varje elev. Hur mycket pengar utföraren får beror på vilken typ av undervisning som eleven deltar i samt det sammanlagda antalet elever som valt just den utföraren. Peng/kulturskolepeng innebär en ersättning till anordnaren, en peng som "följer med" eleven. Vill utföraren bedriva undervisning för andra åldersgrupper än de som omfattas av systemet måste detta göras med annan finansiering.

Pengen är alltså en ersättning till utföraren för att ta emot en elev som önskar undervisning. Detta är analogt med systemet med skolpeng som finns inom hela skolväsendet i Sverige.

Denna utredning föreslår att en elev berättigas till maximalt en peng för enskild undervisning och en peng för grupp-/ensembleundervisning per år. Alternativt kan eleven gå i två grupper/ensembler. Pengen kan användas hos olika utförare.

Fritidscheck

Införande av en fritidscheck är en fritids- och socialpolitisk åtgärd. Alla barn och unga i åldern 6-17 blir berättigade till en check som uppgår till 700 kronor per år. Avsikten med checken är att subventionera deltagande i fritids- och kulturaktiviteter i föreningar som godkänts (auktoriserats) av kommunen. Check/fritidscheck innebär ett engångsbelopp per år som följer med barnen/de unga/familjerna och som kan användas för att betala hela eller en del av medlemsavgiften hos en godkänd anordnare. Fritidschecken föreslås även kunna gälla som delbetalning av terminsavgift i kulturskolan.

Fortsatt anslagsstyrning

Beträffande nämndens övriga programområden bibliotek, kultur, fritidsgårdar och kultur föreslås att den idag gällande ekonomiska styrningen via anslag fortsätter.

Ekonomiska konsekvenser

Införande av ett peng- och checksystem utan ett ekonomiskt tak är en kultur- och fritidspolitisk satsning. Att genomföra förändringarna som föreslås utan tak är en förutsättning för att lyckas. Skulle man välja att lägga ett tak i de kombinerade systemen kommer sannolikt köerna till verksamheterna att öka och de positiva sociala effekterna att utebli.

Ett system med kulturskolepeng och fritidscheck i kombination beräknas kosta ungefär **6 miljoner kronor** i utökad kultur- och fritidsbudget.

Varför detta förslag

Förvaltningen anser att ett införande av kulturskolepeng kan ge positiva effekter i form av ett ökat utbud och större bredd, en ökad tillgänglighet samt minskade köer till kulturskolan. En fritidscheck kan skapa en ökad efterfrågan och ett ökat intresse för alla slags fritidsaktiviteter.

Erfarenheterna från Reykjavik på Island visar att fritidschecken fått fler barn och unga att aktivera sig i fritids- och kulturverksamhet och har i kombination med andra sociala åtgärder vänt en negativ utveckling till en positiv. År 1998, när man först började fundera kring ett paket av åtgärder där fritidschecken var en av beståndsdelarna, uppvisade Reykjavik och Island stora sociala problem och hade de *högsta* siffrorna i Europa när det gällde drog-, alkohol- och tobaksbruk bland ungdomar. År 2012 uppvisar Reykjavik och Island en klar förbättring och visar nu de *lägsta* siffrorna i Europa vad gäller droganvändning, alkohol och tobaksbruk, Nyttjandegraden för checken har ökat för varje år den funnits. Även de kommuner som infört kulturskolepeng/kulturskolecheck har fått en ökning av barn och ungdomar som deltar i kulturskolan.

Att ha fler anordnare tror förvaltningen kan stärka verksamheterna samt att upptagningsområden och platser för undervisning/aktiviteter kan komma att spridas ut geografiskt i kommunen.

2. BAKGRUND

2.1. Uppdraget

Kultur- och fritidsförvaltningen har fått i uppdrag av kommunfullmäktige att utreda införande av pengsystem för ungdomars kultur- och fritidsverksamhet i Järfälla kommun.

I majoritetsplattformen för Alliansen i Järfälla 2010 – 2014 beskrivs planen för kultur- och fritid bland annat med följande (2.2).

2.2. Kultur och fritid i ett så jämlikt utbud som möjligt

Vid fördelning av resurser ska ett jämlikhetsperspektiv särskilt beaktas, inte minst när medel beviljas i form av föreningsstöd. En del i detta är att utreda införande av checksystem för ungdomars kultur- och fritidsverksamhet.

3. SYFTE

Syftet med förändringen och det kombinerade systemet med kulturskolepeng och fritidscheck är att höja verksamhetsvärdet för brukarna, att nå fler brukare - särskilt bland de grupper som idag inte deltar i kultur- och fritidsverksamhet - samt att öka valfriheten.

4. UTREDNINGSMETOD OCH DIREKTIV

4.1. Utredningsmetod

Utredningsmetodiken har i huvudsak varit att skaffa ökad kunskap genom ”omvärldsbevakning”. Ett antal studiebesök har genomförts samt att beslut, tjänsteskrivelser, utredningar med mera i ämnet i andra kommuner har studerats.

Erfarenheterna från ”omvärldsbevakningen” och en strävan att skapa ett väl balanserat system har resulterat i det förslag till kombinerad kulturskolepeng och fritidscheck som föreslås.

4.2. För vem ska utredningen göras?

Ett pengsystem ska utredas för brukarnas bästa. I denna utredning har medborgarperspektivet hela tiden varit en utgångspunkt. Det förslag som presenteras har barns och ungas bästa i första rummet.

Erfarenheterna från andra kommuner som genomfört system med peng/check visar att volymen deltagande växer i såväl kulturskolan som inom idrotts-/fritidsverksamheten.

Som Värmdö kommun visar i sin utredning har Ungdomsstyrelsen gjort en analys av ungas kulturutövande på fritiden, NÄR VAR HUR om ungas kultur (april 2011). Nedanstående är hämtat ut denna rapport: ”Ungdomsstyrelsen konstaterar att många unga ägnar sig åt kulturutövande på sin fritid. Hur omfattande kulturutövandet kan sägas vara hänger intimt samman med hur kultur definieras och vad som läggs in i utövandebegreppet. Slöjd och hantverk är den populäraste kulturutövandeformen, följt av bildskapande, musicerande och skrivande. Därefter följer dans och drama. I undersökningen inkluderas flera typer av bildskapande och skrivande med hjälp av datorer och kopplat till internet.

Slöjdande, bildskapande och skrivande är aktiviteter där tjejer dominerar. Detta resultat är viktigt att sätta i relation till att de största offentligt finansierade arenorna för kulturutövande är musik- och kulturskolor, studieförbund och öppna mötesplatser för unga. På dessa arenor dominerar musiken stort och i öppna verksamheter och studieförbundsverksamhet med kulturinriktning är killar i majoritet. Man kan hävda att den offentliga tilldelningen av medel i mindre utsträckning används till tjejers aktiviteter än till killars.”

Vid en breddning av utbudet, vad gäller ämnen och nya uttrycksformer, är det viktigt att göra medvetna val och satsningar utifrån ett genusperspektiv. En satsning på slöjd och hantverk, bildskapande, skrivande, dans och drama lockar traditionellt mest flickor medan en satsning på pop- & rockmusik, musikproduktion, andra estetiska teknikämnen m traditionellt mest lockar pojkar.

Fördelningen mellan pojkar och flickor i Järfällas kulturskola skiljer sig från Ungdomsstyrelsens resultat och visar 2012-11-21 följande fördelning:

Kurs	Flicka	Pojke	Totalt
Bild och form	37	6	43
Dans	184	39	223
Kort-/lovkurser	103	51	154
Musik	417	331	748
Nycirkus	114	22	136
Nycirkus för funktionshindrade	3	4	7
Show	33	4	37
Teater/drama	75	26	101
Summa	966	483	1449

Dubbelt så många flickor som pojkar är för närvarande aktiva i kulturskolan. 2012-11-20 stod 525 personer i kö till sitt förstahandsval. Av dessa fanns 235 stycken i kulturskolan utövande sitt andrahandsval. Av de 525 köande stod 128 stycken i kö till piano/keyboard/synt och 169 stycken till gitarr/elgitarr. 60 stycken av de som köade till piano/keyboard/synt och 82 stycken av de som köade till gitarr/elgitarr fanns i kulturskolan utövande sitt andrahandsval. 56 procent av kön utgörs av personer som köar till piano/keyboard/synt och gitarr/elgitarr.

Totalt antal i kö till förstahandsval	525
- varav i kö till piano/keyboard/synt	128
- varav i kö till gitarr/elgitarr	169
- varav i kö till övriga ämnen	228

Totalt antal i kö till förstahandsval	525
- varav inskrivna i kulturskolan med andrahandsval	235
- varav endast i kö till förstahandsval	290

Totalt antal i kö endast till förstahandsval	290
- varav i kö till piano/keyboard/synt	68
- varav i kö till gitarr/elgitarr	87
- varav i kö till övriga ämnen	135

Ett genomförande av pengsystemet ska innebära att vi behåller utbud och därigenom redan befintliga deltagare/elever. Det är inte klokt eller önskvärt att minska utbudet till redan befintliga grupper av brukare för att ”växla över” till nya. De delta-

gare/elever som finns i kulturskolan idag ska gå kvar och nya ska komma till. Det behövs större volym för att klara av både befintliga och nya grupper. Att inte ha något ekonomiskt tak är en förutsättning för ett införande av systemet.

Beställarorganisationen inom kultur- och fritidsnämnden är intresserad av att behålla och helst utveckla den kultur- och fritidspolitiska bredden. Att inskränka valmöjligheten för de som vill delta är inte att föredra. Däremot ska krav ställas på att de som auktoriseras som utförare kontinuerligt ska informera och marknadsföra sin verksamhet genom lättförståeliga presentations-/informationsfoldrar, webbaserad information samt varje termin genomföra ”öppna hus”/”prova på dagar”. Utförarna ska genom sin information tydligt visa vilka alternativ som finns samt vara öppna för att ta emot önskemål på nya verksamheter.

4.3. Vad måste belysas?

Fördelar och nackdelar med ett pengsystem belyses i utredningen.

I bilaga framgår hur valet av aktör ska göras samt hur den ska certifieras.

Utredningen belyser hur förhållandet blir mellan taxor/avgifter i relation till ”pengen”.

Kvalitetskontroll ska göras årligen. Kontinuerlig uppföljning och utvärdering måste göras av beställarkansliet. Nätverket ”Våga Visa” ska användas för mer omfattande uppföljningar och utvärderingar.

I bilaga framgår vad anordnaren kan få kulturskolepeng för att göra samt vilka typer av auktoriserade aktiviteter som kan berättiga till subvention genom fritidschecksystemet. Anordnarna får en kulturskolepeng för att utföra de ämnen som ingår i kulturskolan. Föreningar och andra anordnare av fritids- och kulturverksamhet som är godkända av Järfälla kommun får ta emot fritidscheck från deltagare i sin verksamhet.

4.4. Vilka utför kulturundervisning på fritiden idag i Järfälla?

Järfälla Kulturskola, Svenska Missionsförbundets Ungdom, Dansgaraget, Arbetarnas Bildningsförbund, Studieförbundet Vuxenskolan, Bilda och Svenska kyrkan är några av de aktörer i Järfälla som det finns kännedom om idag och som skulle kunna vara aktuella för auktorisation.

En ”peng” kan sannolikt vara en inspiration till att nya företag bildas.

4.5. Avtal med utförare

1. Hur avtal skrivs med en utförare framgår av bilagan.
2. Hur avtal bryts med en utförare framgår av bilaga.

4.6. Idrottspeng

Förvaltningen anser att det redan idag föreligger en form av peng inom föreningsverksamheten, i och med föreningarnas rätt till ett kommunalt aktivitetsstöd på 60 kr per genomförd aktivitet. Det kommunala aktivitetsstödet har också en naturlig koppling till det statliga aktivitetsstödet, LOK. Förkortningen LOK står för statligt lokalt aktivitetsstöd, och är avsett att stödja ungdomsverksamheten mellan 7-20 år i föreningarna. Regeringen har enligt förordningen (1999:1177) om statsbidrag överlämnat uppgiften att pröva frågor om fördelning av statsbidrag till idrottsverksamhet till Riksidrottsförbundet. Via Riksidrottsförbundet (RF) erhåller föreningar som är anslutna till RF ett statligt aktivitetsstöd utifrån det antal aktiviteter som genomförts.

4.7. Övrig/annan konkurrensutsättning vid sidan av peng?

Förvaltningen föreslår att nämndens övriga verksamheter, utöver kulturskolan, prövas vad gäller utökning av anordnare i samband med beslut om konkurrensplanen i samband med Mål & Budget för 2014-2015. Nedan ses förvaltningens ställningstaganden.

4.7.1. Bibliotek

Det finns inga lagliga hinder för konkurrensutsättning. Någon större aktiv marknad med utmanande aktörer finns inte ännu i Sverige. Ändå finns exempel på avknoppningar i landet. Oftast rör det sig då om nedläggningshotade filialer som tagits över av personal. En aktuell större konkurrensutsättning har skett i Nacka kommun där nyligen delar av biblioteksverksamheten lagts ut på en annan aktör än kommunen. Långsiktigheten är ännu svår att bedöma, då bland annat Nackavarianten varit igång ganska kort tid. Ingen konkurrensutsättning föreslås därför i dagsläget.

4.7.2. Kultur

Det är många små verksamheter som utgör helheten kultur. Genom att ta ett helhetsgrepp på området görs idag i nuvarande utförarorganisation stora samordningsvinster. Detta gör det också möjligt för enheten att utöka sin budget genom ett antal externa beställningar och uppdrag. En uppdelning i olika "paket" av området och konkurrensutsättning skulle medföra en splittring som troligen skulle vara olönsam rent ekonomiskt och verksamhetsmässigt. Ingen konkurrensutsättning föreslås i dagsläget.

4.7.3. Idrott & Fritid samt föreningsstöd

Se punkt 3.6 om idrottspeng

4.7.4. Friluftsliv och bad

När det gäller badplatser, motionsspår, idrottsplatser, Ängsjö friluftsområde samt sportlovs- och sommarlovsverksamheter föreslås att de undantas från konkurrensutsättning. Det är små verksamheter och istället för att splittra upp dem i små beståndsdelar föreslås att även fortsättningsvis hålla ihop dem och ha dem i egen regi, där det redan idag görs stora samordningsvinster.

4.7.5. Simhall

Simhallar som drivs av aktörer utanför kommunorganisationerna finns i ett flertal kommuner i Sverige. Förvaltningen ser inga hinder för eller stora negativa conse-

kvenser för en sådan konkurrensutsättning. I samband med att den nya simhallen öppnas finns beslut om att driften av simhallen ska konkurrensutsättas. Fram till dess att en ny simhall står klar i Järfälla föreslås dock ingen konkurrensutsättning.

4.7.6. Fritidsgårdar

Programområdet fritidsgårdar består av mötesplatser för öppen fritidsverksamhet för unga och unga vuxna. Ansvaret för programområdet fördes över från barn- och ungdomsnämnden till kultur- och fritidsnämnden den 1 januari 2008. Det finns sannolikt privata aktörer som kan tänka sig att driva öppen fritidsgårdsverksamhet. Rekommendationen är dock att inte konkurrensupphandla i nuläget eftersom verksamheten är inne i en viktig utvecklingsfas där verksamheterna arbetar med hur de ska organisera sig för att på bästa sätt möta ungdomarnas behov. Ungdomarnas behov varierar ofta med snabba svängningar så det finns stora behov av att verksamheten är mycket flexibel. En samordnad verksamhet för hela kommunen är därför att föredra. Det är också mycket viktigt att öppen fritidsverksamhet är så politiskt och religiöst neutral som det är möjligt att göra den. Troligen är därför kommunen den mest lämpliga aktören. Ingen konkurrensutsättning föreslås därför i dagsläget.

5. OMVÄRLDSBEVAKNING - EXEMPEL FRÅN ANDRA KOMMUNER

5.1. Allmänt

De kommuner som har infört peng/check och kundval har sett detta som en satsning och man har varit beredd att ta kostnaden. Övergången till elevpeng/check har skett på olika sätt i de aktuella kommunerna.

Olika komponenter i peng-, check- och kundvalssystem att behandla är auktorisation, upphandling eller blandning av system, anslag, pengnivå, avgiftsnivå, peng för ämneskurs/ensemble/orkester, fritt eller begränsat deltagande, administrativa stödssystem eller inte.

Positiva effekter av peng och kundval är ett ökat utbud och bredd, ökad tillgänglighet samt minskade köer. Det kan också skapa en ökad efterfrågan och ett ökat intresse för idrott och andra fritidsaktiviteter, samt musik och kultur i allmänhet.

Svårigheter som systemet för med sig kan vara att finna rätt pengnivå för ämneskurs/ensemble etc. inom kulturskolan, minskad kostnadskontroll och ökade administrativa kostnader.

Erfarenheterna från Reykjavik på Island visar på att fritidschecken i kombination med andra åtgärder haft stora positiva sociala effekter och att den har fått fler barn och unga att aktivera sig i fritids- och kulturverksamhet. Nyttjandegraden för checken har ökat för varje år den funnits.

5.2. Kundval kultur via auktorisation

5.2.1. Nacka

Kundvalet ”föddes” i Nacka kommun under mitten av åttiotalet och har sedan utvecklats på olika områden. Kunden får en check av kommunen och väljer därefter

anordnare av tjänsten. Systemet med checkar innebär att alla anordnare, kommunala såväl som privata, bedriver verksamhet på lika ekonomiska villkor. Checkstorleken är fastställd utifrån vilken service kunden har rätt till, och oavsett om checken sedan används hos en kommunal eller privat anordnare, får kunden den service man är berättigad till.

För att vara valbara inom kundvalssystemet måste privata anordnare uppfylla de auktorisationskrav som kommunen har satt upp. Kommunen kan återkalla auktorisationen och kunden kan byta anordnare om de inte är nöjda med kvaliteten på tjänsterna.

Inom ramen för kulturlyftet som genomfördes under 2007 infördes en kulturpeng inom förskole- och grundskoleverksamheterna. Denna satsning innebär att alla förskolor och grundskolor får kulturpeng, baserad på antalet inskrivna barn och elever från tre år upp till och med nio.

Kommunens enheter konkurrerar både med interna och externa anordnare. Kommunfullmäktige i Nacka har fattat beslut om gemensamma auktorisationsvillkor för alla kundvalssystem i kommunen. Kulturnämnden fastställer tillämpningsanvisningar för musikskoleanordnare.

Nacka införde systemet med kundval via auktorisation hösten 2007. Systemet innebär att alla utförare som uppfyller Nackas auktorisationskrav får ta emot elev med check. Nacka har auktoriserat 7 externa aktörer som bedriver musikskola och eftersträvar total valfrihet.

5.2.2. Danderyd

Kultur- och fritidsplanen 2010 – 2014 för Danderyds kommun säger att man efter 2011 ska undersöka möjligheterna att införa ett neutralt pengsystem för musikskolor. Systemet ska även underlätta för fler kulturella genrer att bedriva musikskolor.

Utbildnings- och Kulturkontoret i Danderyds kommun har i ett PM, ”Inledande belysning av pengsystem inom musik- och kulturskolor”, daterat 2011-08-22, redovisat en studie baserad på informations- och erfarenhetsutbyte med tjänstemän i Nacka, Täby, Värmdö och Österåker samt en snabbenkät till kommunerna i Stockholms län.

5.2.3. Värmdö

Värmdö kommun har genomfört en utredning med uppdraget att föreslå ett system för kulturskolepeng/check samt kundval inom kulturskoleverksamheten. Det främsta syftet har varit att minska köer, öka valfrihet och mångfald samt att få till stånd etablering i fler delar av kommunen. Sedan 2010 ersätts den kommunala kulturskolan i Värmdö med en ersättning per elev och aktivitet, dock utifrån en maximal ersättningsnivå. Detta har bidragit till en positiv utveckling av verksamheten med 40 procent fler elever och nya undervisningsformer.

Resultat av utredningen presenterades i en rapport maj 2012, med ett förslag att inte införa kulturskolepeng/check och kundval utan avvakta tillsvidare. Kultur- och fritidsnämnden beslutade i enlighet med förslaget att avvakta tillsvidare och invänta Regeringens slutbetänkande i ”Upphandlingsutredningen 2010”, som presenteras vid årsskiftet. Dessutom inväntas resultatet av den kartläggning som pågår av den av kommunen stödda kultur- och fritidsverksamheten, i vilken ingår ett genusperspektiv.

5.2.4. Upplands Väsby

Upplands Väsby är en form av beställar- och utförarkommun.

Kundvalskontoret, är beställarkontor och beställer tjänster som utförs av olika utförare och regleras genom avtal/överenskommelser. När det gäller musikskolan är Kultur- och fritidsnämnden huvudman och Kundvalskontoret är uppdragsgivaren som sluter avtal med den kommunala utföraren Väsby Valfärd, som i sin tur anordnar musikskola.

De har en prestationsersättningsmodell som innebär att utföraren får en peng per inskriven musikskoleelev. De har en så kallad överenskommelse där de anger målsättningar, ersättning etc. Genom att ha prestationsersättningar har kommunen öppnat för möjligheten att ha flera olika utförare. Men i dagsläget är det den kommunala utförarorganisationen som driver musikskolan.

5.2.5. Karlstad

Kultur- och fritidsnämnden i Karlstads kommun har utifrån ett politiskt uppdrag under perioden september 2011 till och med februari 2012 genomfört en utredning om införande av kulturpeng. Den färdiga utredningen föreslår en modell för kulturpeng som utgår från den modell som finns i Nacka kommun. Utredningen avgränsar begreppet kultur till att i ett första skede gälla de ämnen som finns i kulturskolan, för att senare kunna gå vidare och vidga kulturbegreppet. I det tjänstemannaförslag som i april 2012 lades fram för kultur- och fritidsnämnden föreslog dock förvaltningen att införandet av kulturpeng avslås och att istället gå vidare med utredningen i de delar som rör hur tillgängligheten till kultur för barn och unga ska stärkas.

På sitt sammanträde 2012-04-25 beslutade nämnden enligt tjänstemannaförslaget.

5.2.6. Staffanstorps

Staffanstorps kommun har infört en musikskolecheck som gäller för barn och ungdomar mellan 7-19 år som är folkbokförda i kommunen. De kan välja att delta i musikskolor som blivit auktoriserade av Staffanstorps kommun. Kommunen auktoriserar de utförare som vill starta musikverksamhet i kommunen utifrån ett antal kriterier och utföraren får sedan pengar efter antal elever. Musikskolebudgeten beräknas öka med cirka 900 tkr per år i och med införandet av checken.

En elev berättigas till maximalt två checkar per år och kan utnyttja varje check hos olika utförare.

Staffanstorps kommun har angett följande syfte för att införa musikskolecheck:

Syftet med ett införande av en ny finansieringsmodell är att öka valfriheten, som ämnar leda till att:

- *erbjuda fler elever möjligheten till deltagande i musikverksamheter,*
- *skapa en större mångfald av uttrycksformer,*
- *skapa fler aktörer att välja mellan,*
- *ge medborgarna ökad möjlighet att påverka förnyelsen av musikutbudet,*
- *öka den geografiska spridningen.*

5.3. Kundval kultur via konkurrensutsättning

Kommunen upphandlar via ett förfrågningsunderlag och kunden ges möjlighet att välja bland de upphandlade utförarna. Det är denna modell som Täby (hösten 2009) och Österåker (hösten 2011) valt.

5.3.1. Österåker

Österåker har ett kundvalssystem med tre externa aktörer samt den egna kommunala musikskolan. De externa utförarna har en auktorisation som rullar på så länge utföraren inte bryter mot auktorisationsvillkoren eller på egen begäran vill avsluta sin verksamhet. Samtliga aktörer erhåller samma peng och det finns ingen begränsning i elevantal.

5.3.2. Täby

I Täby gör man upphandlingar på bestämd tid. Vid avtalstidens utgång kan nya aktörer tillkomma. För närvarande finns fyra externa utförare. Samtliga aktörer erhåller samma peng och det finns ingen begränsning i elevantal. Musikskolepeng trädde i kraft hösten 2011, lika för alla utförare. Musikskolepeng har fungerat för privata utförare. Den kommunala kulturskolan har under en övergångsperiod haft anslagsfinansiering.

Från och med höstterminen 2011 har den kommunala musikskolan samma villkor som de upphandlade aktörerna med en fastställd peng för varje elev. Efter vårterminen 2012 kommer en utvärdering att göras angående kön till musikskolan. Målet är att kön ska minska med 75 %.

5.4. Kundval med en fritidscheck via auktorisation/godkännande - Reykjavik

5.4.1. Reykjavik, Island

De som är mantalsskrivna i Reykjaviks kommun erbjuds ett subventionerat fritidskort med 25 000 ISK (cirka 1300 SEK) för barn och ungdomar mellan 6-18 år. Stödet kallas Fristundakortid (Fritidskortet) och kan användas valfritt inom kultur, idrott eller annan fritidsverksamhet som godkänts av kommunen. Över 200 verksamheter med varierande aktiviteter samarbetar med Fritidskortet så att alla barn och unga bör hitta något som passar deras intressen.

Syftet med fritidskortet är att göra det möjligt för alla barn oavsett ekonomiska och sociala förhållanden att delta i organiserade fritidsaktiviteter. Det är en satsning för att få bort riskbeteenden och social isolering. Genom aktivt deltagande anpassar barnen sig fortare till ett nytt samhälle, lär sig språket och får nya kompisar samtidigt som deras egen identitet stärks.

Villkor för att anordnare av verksamheter ska bli berättigade till stöd från kommunen är att de arbetar mot långsiktiga pedagogiska och preventiva mål. De som leder aktiviteterna ska vara kompetenta handledare och arbeta under förhållanden som är anpassade till barn och ungdomars aktiviteter. Verksamhet som är berättigad till stöd bör pågå minst 10 veckor per säsong.

5.5. Erfarenheter från Reykjavik på Island

5.5.1. Fritidscheck – ”Fristundakortid”

I Reykjavik har alla i åldern 6-18 år rätt till fritidskortet. Kortet berättigar till en check på cirka 1300 kronor per år. Totalt bor det cirka 120 000 personer i Reykjavik.

2007 var nyttjandegraden 50 procent för fritidskortet. Under 2008 använde sig 65 procent av barn och unga i åldersgruppen av fritidskortet (12 799 stycken av 19 606). 56 procent använde sig av mellan 20-25000 ISK. År 2009 var nyttjandegraden 71 procent (13 758 stycken av 19 359). 62 procent använde sig av mellan 20-25 000 ISK. De flitigaste användarna av kortet finns i åldersgruppen 6-9 år.

Under 2008 var 140 föreningar och under 2009 160 föreningar godkända för användning av fritidskort.

Fritidskortet kan i Reykjavik även användas för att subventionera till exempel avgiften i kulturskolan.

På Island är subventionsgraden generellt lägre än i Sverige, dvs avgifterna är ungefär dubbelt så höga inom föreningslivet och i kulturskolan. Införandet av fritidscheck i Järfälla skulle då kunna vara beloppsmässigt mindre. Förvaltningen föreslår 700 kr.

5.5.2. Islands/Reykjaviks motiv för att införa Fritidscheck/Fritidskort

Genom att erbjuda ett Fritidskort ökar man möjligheten för fler barn och ungdomar på Island att delta i organiserade fritidsaktiviteter oavsett deras ekonomiska eller sociala förhållanden.

Enligt befintlig forskning från både Europa och USA gör barns deltagande i organiserade fritidsaktiviteter att både social isolering och olika riskbeteenden minskar. Genom aktivt deltagande i fritidsaktiviteter anpassar sig barnen fortare till samhället, får bättre språkträning, bättre social träning och får nya kompisar. Barnens och ungdomarnas identitet och självförtroende stärks och barn och ungdomar med stärkt självförtroende har lättare för att fullt ut delta i samhället.

I Reykjavik är Fritidskortet en av flera åtgärder som sedan mitten av 1990-talet gjorts för att minska socialt riskbeteende. Fram till 1998 hade man i Reykjavik en kraftigt uppåtgående trend när det gällde olika slags riskbeteenden bland ungdomar. Bland annat hade man problem med stora gängbildningar, ökad droganvändning och stort alkohol- och tobaksbruk. År 1998 uppvisade Reykjavik och Island de *högsta* siffrorna i Europa när det gällde drog-, alkohol- och tobaksbruk bland ungdomar.

De viktigaste aktiviteterna som man gjort för att bryta trenden och vända kurvorna åt rätt håll är:

- Nära samverkan mellan olika myndigheter och aktivt socialt arbete lokalt ute i bostadsområdena
- Omfattande och god service i alla bostadsområden utifrån en helhetssyn
- Regelbunden delaktighet bland ungdomar i beslutsfattandet
- Ökat deltagande i organiserade fritidsaktiviteter

År 2012 uppvisar Reykjavik och Island de *lägsta* siffrorna i Europa vad gäller drog-användning, alkohol och tobaksbruk,

5.5.3. Riktat stöd för fritidsaktiviteter på Island

I Reykjavik finns dessutom ett riktat stöd till socialt eller ekonomiskt missgynnade familjer för att subventionera barnens fritidsaktiviteter. Stödet kan uppgå till maximalt cirka 700 SEK per månad. År 2010 berörde detta 350 familjer.

Ett sådant stöd med liknande nyttjandegrad skulle i Järfälla kosta cirka 1 300 000 kr (räknat på 10 månader per år och 67 000 invånare). Detta är dock inte något som föreslås av förvaltningen, utan nämns i denna utredning enbart som information.

6. NÅGRA KULTURPOLITISKA PERSPEKTIV

Kulturskolan är inte bara till för den enskilda eleven, den är också en kulturinstitution som tillför samhället stora värden. Detta beskrivs mer utförligt i den historiska tillbakablicken i slutet av utredningen.

Hur hanterar vi detta i relation till elevens val? Det bör finnas en avvägning av detta i valet av vilka utförare som certifieras.

Ska utföraren/utförarna värna undervisning på udda instrument för att kunna bibehålla bra orkesterstrukturer och därmed också vara plantskola för högre utbildningar eller ska man bara tillgodose barnens och ungdomarnas lust att lära sig utöva kultur?

Sveriges Kommuner och Landstings positionspapper säger följande om kulturens roll i samhället: *"Kultur har stor betydelse för en hållbar samhällsutveckling - socialt, ekonomiskt och miljömässigt."* och *"Meningsfulla aktiviteter, att ta del av konstnärliga upplevelser och själv ges möjlighet att uttrycka sig konstnärligt är grundläggande mänskliga behov när det gäller sociala sammanhang och delaktighet. Det är därför viktigt att värna den konstnärliga friheten och kulturens egenvärde."*

6.1. Kvalitet inom Musik- och kulturskolan

Det musik- och kulturskolan sysslar med är i hög grad en kvalitetsvara. Kvantiteten är förvisso imponerande, men kvaliteten är det som i första hand bör noteras. Utbildade pedagoger hjälper barn och ungdomar upp till olika nivåer av konstnärligt utövande. Kvalitet kan dock betyda helt olika saker för olika elever. Somliga elever kanske får stor stimulans av att under en period få lära sig ytterst grundläggande ackordspel på gitarr eller piano och är sedan nöjda med det. Somliga kanske vill prova flera olika instrument och spela i ensembler under sin tid på Musikskolan. Andra åter kanske vill fördjupa sig ordentligt i någon genre eller något instrument och kanske till och med sedan gå vidare till högre utbildning. Pengsystemet bör säkerställa att kvalitet och bredd bibehålls.

6.2. Breddning – i tanken och praktiken

Med kvalitetsresonemanget i fokus är det ytterst viktigt inte bara med stor genrebredd utan också stor **målgruppsbredd**. Nya konstformer och breddning av genrer och nya sätt att nå nya målgrupper är viktigt. Men det är viktigt att notera att breddning betyder just *breddning*, det vill säga nyskapande med bibehållande av de bitar av det beprövade som fungerar. Musik- och kulturskolan är också en del av kulturarvet.

Det finns möjligen en risk att systemet med kulturskolepeng gör att en sorts ”massproduktion” växer fram, där man blir duktig på att ta tillvara de enskildas behov men sämre på att bibehålla och stärka kulturens samhällsfunktion.

6.3. Målgrupper

Fortfarande finns tyvärr en viss snedfördelning i rekryteringen såtillvida att elever från ekonomiskt svagare familjer i mindre utsträckning söker sig till Musik- och kulturskolan. Situationen har förbättrats men fortfarande finns det skillnader.

Till följd av ungas förändrade kulturvanor med bredare och fler intressen - man skriver musik och litterära texter, fotar, och vill prova fler olika uttryck - i kombination med de ungas ombytlighet behöver kulturskolorna förändras. De måste kunna erbjuda en större bredd och vara flexibla så att de attraherar nya grupper av barn och unga i fler delar av kommunen. De ämnen som vore angelägna att bredda utbudet med är, med tanke på genusperspektivet, i första hand bild/keramik, slöjd/hantverk, foto/film, nycirkus, musikproduktion, konstnärliga teknikområden, webbdesign och skrivande.

Kan de nya valmöjligheterna i ett system med kulturskolepeng möjligen upplevas som stressande och förvirrande för föräldrar och barn? Kan det bli svårt att välja mellan olika framtida utförare?

6.4. Kulturskolans målbilder

De mer övergripande målbilder som man brukar vara överens om inom Musik- och kulturskolan i Sverige kan ungefärligen sammanfattas i följande punkter:

Kulturskolan ska

- Till varje elev ge kunskaper och utveckla deras färdigheter på så sätt att eleven kan utveckla ett personligt lustfyllt utövande av den konstform man valt oavsett om målet är att bli ”proffs” eller fritidsutövare.
- Vidga och fördjupa elevernas konstnärliga erfarenheter och därigenom bidra till deras utveckling till medvetna, kreativa och självständiga människor.
- Träna elevernas uttrycksförmåga och därigenom öka deras möjligheter till samverkan och kontakt med andra människor.

- Skapa gemenskap och engagemang genom bland annat grupp- och ensembleaktiviteter.
- Skapa aktiva och medvetna kulturkonsumenter.
- Belysa och befrämja sambandet och samverkan mellan de olika konstformerna.

6.5. Samverkan och integration med skolans estetiska undervisning

Samarbeten med grundskolan, och utförarens/utförarnas av skolan finansierade uppdragsverksamhet i grundskolan är en viktig faktor att beakta. Samarbetet med skolan är inte bara en marknadsföringsmetod och en rekryteringsbas för att värva elever, det är också en möjlighet att genom en estetisk pedagogisk kompetens vara den samarbetspart som ger skolans elever möjlighet att uppnå de nya målen vad gäller det övergripande estetiska perspektivet i alla ämnen i grundskolan. Det vore ett misslyckande om systemet med kulturskolepeng leder till att samarbetet med skolan minskar.

6.6. Ensemblestruktur - Hur bibehåller man och utvecklar den så viktiga ensemblestrukturen (det vill säga alla sorts ensembler och grupper)?

Om en utförare har tillräcklig bredd är det möjligt att genomföra gränsöverskridande samarbeten, grupperingar, ensembler och föreställningar. Detta är både viktigt och mycket stimulerande för eleverna och ger ett socialt sammanhang som en extra dimension av utövandet.

Ensemblespel/föreställningar/musikalverksamhet/uppträdanden grundar sig i ett långsiktigt perspektiv dels i en struktur som till viss del beskrivs i den historiska tillbakablicken och dels i en yrkeskompetens hos utförarnas pedagoger - till exempel regissörer eller orkesterledare.

Även spetskurserna/fördjupningskurserna är en grund för att ensemblespel och föreställningar ska vara en långsiktig del i det lokala och nationella kulturlivet.

Kulturskolepengen måste kunna rymma dessa behov och detta bör följas upp i samråd mellan beställare och utförare.

7. ERFARENHETER FRÅN ANDRA KOMMUNER SOM INFÖRT PENG

I de kommuner som infört kulturskolepeng är erfarenheterna att såväl utbud som efterfrågan har ökat. Köerna har också försvunnit eftersom man tagit bort det ekonomiska taket som tidigare har begränsat antalet elever (exempelvis överstiger aldrig kötiden i Nacka en månad). Ett viss "mättnadsnivå" vad gäller ökning av elever har dock infunnit sig, efter den har ökningen stagnerat.

Kundvalet och möjligheterna att välja bland olika utförare leder inte alltid till ökad mångfald i utbudet. Sannolikt är det dans, gitarr, piano och slagverksköerna som kommer att betas av i stor utsträckning av de privata utförarna.

En möjlig negativ konsekvens är därför att de "traditionella" instrumenten och verksamheterna väljs bort och får minskat elevantal. Om så blir fallet kan rekryteringen till exempel till olika slags orkestrar bli svårare i framtiden. Samtidigt visar erfarenheterna från exempelvis Nacka, Täby och Österåker att den kommunala kulturskolan/musikskolan inte har minskat sitt elevantal utan ligger kvar på ungefär samma nivå, i Österåker har till och med elevantalet ökat med 250 elever (+ 45 procent). Beställarfunktionen bör alltså kunna uppmuntra utförare som till exempel stöder en fungerande orkesterstruktur och andra ensembleformer.

8. ANALYS

8.1. Kulturskolepeng

8.1.1. Kommunbidrag år 2012 till de olika verksamhetsområdena

Samtliga programområden inom kultur- och fritidsnämnden - kultur, kulturskola, bibliotek, fritidsgårdar och fritid - är idag anslagsstyrda. Nämndens anslag uppgår år 2012 till:

Kultur, 7 661 tkr.

Kulturskola, 11 157 tkr.

Bibliotek, 24 514 tkr.

Fritidsgårdar, 15 569 tkr.

Fritid, 55 705 tkr.

Alla beställningar av nämndens programområden bibliotek, kulturskola, fritid, kultur och fritidsgård går till kommunala utförare. Det rör sig om en nettoersättning som tilldelas respektive enhet för att fullgöra sitt uppdrag. Alla intäkter tas in av respektive utförare/anordnare.

Inom fritidsverksamheten köps vissa tjänster av privata anordnare, oftast från föreningar och organisationer. Inom programområdet kultur köps tjänst för att digitala filmvisningar ska kunna genomföras.

8.1.2. Ekonomi – konsekvens för kulturskolebudgeten

Införande av peng utan ett ekonomiskt tak är en kulturpolitisk satsning. Det är svårt att se en konstruktion där elever som vill gå i kulturskolan tilldelas en peng att använda för att välja mellan olika utförare/anordnare, samtidigt som kommunen behåller någon form av ekonomiskt tak. Då kommer sannolikt köerna öka, istället för att minska. Det blir inte heller någon större motivationsfaktor för privata enheter att låta sig auktoriseras och starta undervisning.

Siffrorna nedan är estimeringar som sannolikt är nära verkligheten men som kan komma att justeras både uppåt och nedåt.

Nuvarande beställarbudget för kulturskolan uppgår till 11 157 tkr. 2012-12-20 fanns det 1 449 kursplatser på Kulturskolan.

Antal köande till förstahandsval är 525 personer. Dock finns 291 av dem redan på annan kurs i Kulturskolan. Det betyder att 234 personer står i kö utan ha fått plats ännu.

Vid införande av kulturskolepeng får alla köande plats på sitt förstahandsval. Det skulle innebära att antalet kulturskoleelever skulle bli ca 250 personer fler men också att ca 290 personer vill byta kurs till sitt förstahandsval. Detta ger ett förmodat antal kursplatser om ca 1 700 – 1 750. Vi tror att införandet av en kulturskolepeng dessutom gör att några fler lockas till kulturskolan som idag inte har plats eller ens står i kö. Vi räknar därför med ca 1 900 kursplatser enskilt eller i grupp. Den maximala kulturskolepengen per elev beräknas till 8 000 kronor per år och elev. Detta skulle ge en utbetalning till utförarna om ca 14 250 tkr. Beloppet är väldigt beroende av hur många av de 1 900 som väljer att gå i gruppundervisning.

Vidare antar vi att ca 25 % väljer att *förutom* enskild undervisning gå på ensemble-/gruppstillfällen. Detta gör en kostnad om ytterligare ca 450 kursplatser á 3 000 kronor = ca 1 350 tkr som utbetalas till utförarna.

Idag finns det olika avgiftsnivåer för olika lektionstillfällen. Ensemble är till exempel billigare än en så kallad ämneskurs. Intäkterna estimeras till i genomsnitt ca 1 500 kronor per elevplats och år. 1 900 elevplatser x 1 500 kr ger en intäkt om ca 2 850 tkr per år.

Förutom pengutbetalningarna tillkommer kostnaden för administration och kundvalsdatasystem innebär **en kostnad om ca 1 000 tkr.**

Vi tror därför att beställarbudgeten behöver utökas med netto **ca 2 600 tkr.**

Estimerade kostnader för kulturskolepeng

Beskrivning	Tkr
Dagens kommunbidrag för 1 449 kursplatser	11 157
Kulturskolepeng till estimerade 1 900 elever. 1 eller 2 kurser per elev/år	15 600
Tillkommande administrativa kostnader	900
Ny kostnad brutto	16 500
Intäkter	-2 850
Nytt kommunbidrag/peng netto för 1 900 kursplatser	13 650
Tillkommande kostnad, netto. Differens mot dagens kommunbidrag	2 493

Storleken på kulturskolepengen har givetvis betydelse för kvaliteten på undervisningen. Som det ser ut i Järfälla idag bör nivån kring 8 000 kr vara en rimlig peng för enskild undervisning och kring 3 000 kr för grupp/ensemble beroende på antal elever (det kan vara rimligt att ha två nivåer när det gäller grupp/ensemble, brytpunkt vid ett visst elevantal). Hänsyn måste också tas till kostnaderna för att anordna de olika ämnen, då de kan skilja sig i kostnadsnivå. För att stimulera grupp-/ensembleundervisning skulle pengarna för det kunna höjas och pengarna för enskild undervisning

kunna sänkas. Ersättningen ska täcka alla kostnader - verksamhet, lokaler och overhead. "Allt" ingår i peng. Det innebär i praktiken att en "lokalpeng" införs.

För att hantera kundvalssystemet krävs sannolikt ett lättmanövrerat webbaserat system. Kostnaderna för att införa detta beräknas till storleksordningen 600-700 tkr. Ett manuellt system med excellistor med mera kommer med mycket stor sannolikhet att vara alltför ineffektivt och ta alltför mycket arbetstid i anspråk.

8.1.3. Resursbehov – webbaserat system/administration

Minst 0,5 årsarbetare krävs på beställarkansliet för att kunna hantera administration av kulturskolepeng- och fritidschecksystemet (handläggning av auktorisationsärenden, anmälningar/kontroll/rapportering/utbetalningar m m). Ett webbaserat system krävs för att kunna handlägga detta.

Önskvärda funktioner i ett webbaserat system

- elevernas val registreras
- placering av eleverna och rapportering till utföraren/anordnaren
- fakturering av terminsavgifter
- månadsrapportering från utförare/anordnare om inskrivna elever
- utbetalning varje halvår/två gånger per termin/varje månad av ersättning till respektive utförare/anordnare.

8.1.4. Avgift för kommunmedborgaren

Kulturskolepeng med kundval innebär att det för kommunmedborgaren inte ska vara någon skillnad i kostnad vilken utförare de än väljer för sitt kulturskoledeltagande. Avgiften ska vara den samma oavsett utförare.

8.1.5. Vem har rätt till peng?

Föreslagen bidragsberättigad ålder är barn och unga i åldern 7-17 år. Den lägre åldersgränsen sammanfaller med skolstarten och den övre med myndighetsåldern. En förutsättning för att kunna erhålla en kulturskolepeng är att personen är folkbokförd i Järfälla kommun.

8.1.6. Regler för utförare

För att få vara med i kundvalssystemet ska utföraren auktoriseras utifrån kommunens regelsystem för auktorisation (se bilaga). Alla auktoriserade utförare får lika mycket betalt för varje elev som deltar i verksamheten. Elevens avgift ska också vara den samma oavsett vilken utförare man väljer. Kommunen bestämmer båda dessa nivåer. Ersättning till utföraren och kostnad för eleven skiljer sig beroende på om det är enskild undervisning, undervisning i grupp eller i ensemble. Det rör sig alltså om en "enhetsersättning" till respektive utförare och en "enhetstaxa" för respektive elev. Pengen avser verksamhet som sker på elevernas fritid.

8.2. Fritidscheck

8.2.1. Varför begreppet check?

Check/fritidscheck innebär ett engångsbelopp per år som genom ett webbaserat system följer med barnen/de unga/familjerna och som kan användas för att betala hela eller en del av medlemsavgiften hos en godkänd anordnare. Fritidschecken föreslås även kunna gälla som delbetalning av terminsavgift i kulturskolan.

8.2.2. Motiv/syfte för Fritidscheck

Att genom fritidschecken göra det möjligt för alla barn och unga oavsett ekonomiska och sociala förhållanden att delta i organiserade fritidsaktiviteter.

I Reykjavik på Island har ett liknande system provats och har i samband med andra sociala åtgärder visat sig ha mycket positiva sociala effekter bland ungdomar i form av minskad gängbildning, minskad droganvändning, minskat alkoholintag och minskat rökande. Se kapitel 5.5.2

8.2.3. Ekonomi – konsekvens för Fritidsbudgeten

En förutsättning för införande av fritidscheck är att det inte finns något ”ekonomiskt tak” för användandet.

Fritidsbudgeten utökas vid införande av en fritidscheck. Den årliga utökningen beror på den årliga nyttjandegraden av fritidschecken samt för vilken åldersgrupp checken ska gälla. De befintliga föreningsbidragen påverkas inte av ett införande av fritidscheck.

En nyttjandegrad på cirka 60 procent och åldersgruppen 6-17 år innebär cirka 3 500 tkr i årskostnad.

8.2.4. Ekonomi – kostnad för kommunmedborgaren

Fritidschecken ger möjlighet för kommunmedborgaren att täcka hela eller delar av sin kostnad för den aktivitet de väljer att delta i. Vad den ”räcker till” är givetvis beroende på kostnadsnivå för den valda aktiviteten.

8.2.5. Vem har rätt till check?

Nuvarande "bidragsberättigade" ålder är barn och unga i åldern 4-20 år. Utredningen föreslår att åldern för att få rätt till fritidscheck begränsas till 6-17 år. En förutsättning för att kunna erhålla en fritidscheck är att personen är folkbokförd i Järfälla kommun.

8.2.6. Regler för utförare

De föreningar som har rätt att ta emot check ska vara godkända av Järfälla kommun och finnas registrerade i kommunens föreningsregister.

Föreningsaktiviteterna ska vara ledarledda av kompetenta personer.

Förutom idag befintliga verksamheter kan andra ämnen godkännas och ingå i utbudet.

9. KLARGÖRANDE KULTURSKOLEPENG

9.1. "Peng" eller "check"

Peng/kulturskolepeng är att föredra då det blir tydligare att det är en ersättning till anordnaren, en peng som "följer med" eleven analogt med skolpengen. Check/fritidscheck för lättare tankarna till ett engångsbelopp som betalas ut till barnen/de unga/familjerna och som de sedan kan lösa in hos den anordnare de väljer (som exempelvis fritidschecken i Island).

9.2. Tillgänglighet eller efterfrågan till kulturskolan

Är tillgången till att kunna gå i kulturskola likvärdig i alla Järfällas kommunelar/bostadsområden?

I teorin, ja - alla kan göra ett val. I praktiken, nej. Radhus-/villa-/bostadsrättsadresser dominerar bland eleverna som går i kulturskolan. Är orsaken ekonomi, tradition, tillgänglighet eller kultur? Kan vi komma åt detta genom införande av peng? Hittills har ju detta ”angripits” genom olika former av projekt. Nacka har en utförare som jobbar riktat mot Fisksätra, ett bostadsområde som genom alla år haft mycket få deltagare i den kommunala musikskolan. Antalet elever som går i musikskolan i Fisksätra har nu mer än fördubblats.

Örebro kommun halverade avgiften till kulturskolan för att locka fler elever från miljonprogrammets områden. Efter två år kunde kommunen dock inte se någon sådan effekt alls av sänkningen så avgiften höjdes åter till den tidigare nivån. Slutsatsen som kan dras av detta är att det finns andra trösklar än avgifter för att nå barn och unga oavsett socioekonomisk bakgrund. Botkyrka har gjort en radikal sänkning av avgiften för år 2012 till 350 kr per termin för att inte utestänga barn och unga av ekonomiska skäl.

En studie om kulturskolans tillgänglighet med fokus på avgiftsfrihet gjordes hösten 2007 av Mikael Grafström vid Musikhögskolan i Malmö. Nedanstående är ett sammandrag från detta examensarbete: ”Studien visar att det främst är mellanklassbarn, med medvetna och utbildade föräldrar som söker sig till kulturskola. Kulturskolan behöver finna sökvägar till alla typer av familjer som vanligtvis inte söker sig till kulturskolan. Thomas Einarsson talar om bildningstradition som en typ av kulturell kod. Känner man inte till de kulturella koderna, inte har förutsättningar att möta dess krav eller själv inte upplever det som angeläget att ens barn ska gå till kulturskolan, då blir chanserna mycket små att man väljer att söka sig till kulturskolans verksamhet. Samverkan med skolan har visat sig mycket effektivt, när det gäller att nå nya målgrupper. Det är alltså inte avgiftsfriheten i sig som i första hand skapar tillgänglighet, visar resultaten. Det är istället de möjligheter som avgiftsfriheten ger, som skapar mer tillgänglighet. Kulturskolan måste skapa en plattform där möten kan ske, spontant och utan kostnad eller formalia, där förutsättningar finns att låta intresserade elever få delta i verksamhet. Denna plattform måste vara på barnens och ungdomarnas ”planhalva”, det vill säga, vara uppsökande och innebära en personlig, kontinuerlig kontakt.”

9.3. Tänkbara ämnen i kulturskolan

Idag finns följande ämnen i Kulturskolan:

- Musik
- Teater/Drama
- Bild
- Dans
- Nycirkus.

Förutom idag befintliga verksamheter kan andra ämnen godkännas och ingå i utbudet.

9.4. Former och regleringar för kulturskolepengen

9.4.1. Kö till valfri utförare

Ska eleven kunna börja hos en anordnare med sitt andra- eller tredjehandsval och samtidigt stå kvar och köa för att få sitt förstahandsval? Ja, eleven köar till valfri utförare. Regler för när utbetalning av pengarna stryps/tillförs måste i så fall införas. En definierad uppsägningstid måste reglera detta.

9.4.2. Längd på lektion

En i tid minsta längd på en lektion måste bestämmas. Förvaltningen föreslår 20 minuter som minimum för enskild lektion. Väljer utföraren att undervisa två och två eller tre och tre kan längre lektionstid möjliggöras på det viset.

9.4.3. Minst antal lektioner under en termin/kalenderår

Förvaltningen föreslår minst 24-28 lektioner under ett kalenderår. Antalet lektionstillfällen per år kan påverka längden per lektion.

9.4.4. Ska terminsavgiften gå till beställaren eller anordnaren

Terminsavgiften ska gå till beställaren så att konkurrensneutraliteten garanteras. Flera av anordnarna kommer antagligen att vara små företag eller organisationer. Genom att kommunen tar in avgifterna behöver de inte lägga pengar på den typen av administration. Det blir också ett mer konkurrensneutralt (rättvist) system om kommunen tar in avgifterna eftersom momsreglerna kommer att vara olika för anordnarna. Kommunen kan lyfta momsen, studieförbunden är undantagna moms medan privata entreprenörer är tvingade att lägga moms på sina fakturor. De kulturskoleavgifter som beslutats är inklusive moms. I förlängningen skulle det innebära att de privata entreprenörerna får "mindre pengar i handen". Därför ska beställaren fakturera eleven/familjen och ta in avgifterna.

9.4.5. Två pengar per elev och år

Denna utredning föreslår att en elev berättigas till maximalt en peng för enskild undervisning och en peng för grupp-/ensembleundervisning per år. Alternativt kan eleven gå i två grupper/ensembler. Pengen kan användas hos olika utförare.

9.4.6. Central offentlig/öppen kö?

Kön måste vara öppen/offentlig för att det ska vara ett konkurrensneutralt förhållande mellan aktörerna. Förvaltningen måste ha insyn i utförarnas kösystem på samma sätt som man idag har insyn i den kommunala kulturskolans kö.

9.4.7. Tillåta inträdesprov?

Nej, inträdesprov för att få starta som nybörjare tillåts inte. Däremot ska någon form av "programförklaring" med policy tas fram av utförarna för hur urvalet till "spetskurser" för redan inskrivna elever ska gå till.

9.4.8. Syskonrabatt

Om avgifterna tas in centralt till beställaren kan det fungera att ha någon modell för syskonrabatt.

9.4.9. Högre peng för barn och unga med funktionsnedsättning?

Nej, grundersättningen bör vara lika. Kräver eleven att särskild personalresurs finns med på lektionerna och att finansiering inte är ordnad via socialnämnden får en prövning ske.

9.4.10. Månadsrapportering till beställaren av antal elever

Anordnaren rapporterar antal elever varje månad till beställaren. Utbetalning av ersättning sker sedan två gånger per termin till utföraren/anordnaren.

9.4.11. Utförarnas/anordnarnas rätt att ta andra uppdrag

Så länge som utförarna sköter sitt uppdrag och uppfyller auktorisationskraven så kan andra uppdrag genomföras. Verksamhet i skolor, äldreboenden, servicehus med mera på dagtid är exempelvis att betrakta som uppdrag. Likaså kan eventuell utåtriktad verksamhet som konserter, teaterföreställningar, dansföreställningar med mera genomföras (kan tjänstgöra som såväl marknadsföring av den egna verksamheten som något de ska ta betalt för). Detta förekommer i stor utsträckning idag och ger ett mervärde samtidigt som det kan vara en rekryteringsbas till kulturskolan.

9.4.12. Uppföljning/utvärdering

Detta ska pågå såväl kontinuerligt internt som genom större insatser genom exempelvis nätverket "Våga Visa".

10. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

I majoritetsförklaringen från Alliansen pekas på *att utreda införande av pengsystem för ungdomars kultur- och fritidsverksamhet.*

I de övriga svenska kommuner som studerats har pengsystemet begränsats till att gälla musik- eller kulturskolor och den verksamhet de genomför på elevernas fritid. Ingen av kommunerna har infört fritidspeng som gäller för fritids-/föreningsverksamhet. Nacka har dock en fritidscheck som är "öronmärkt" för hästsport och konståkning.

Däremot har det i Reykjavik på Island tagits fram ett fritidskort som gäller för över 200 verksamheter inom kultur, idrott eller annan fritidsverksamhet. Värdet på kortet är 25 000 ISK (cirka 1 300 SEK) och har skapats för att underlätta för alla barn och unga, oavsett ekonomiska och sociala förhållanden, att delta i organiserade fritidsaktiviteter. Beloppet för fritidskortet har lagts till som en ökning av befintlig fritids- och kulturbudget.

Förvaltningen föreslår att Järfälla kommun som första kommun i landet tar fram ett system med en kulturskolepeng och en fritidscheck i kombination.

För övrig kulturverksamhet och för fritidsverksamheten föreslås att kultur- och fritidsnämnden tar ställning till om det ska öppnas upp för fler anordnare i dessa verksamheter i samband med att nämnden inför budget 2014-2015 beslutar om sin konkurrensplan.

10.1. Förslag kulturskolepeng

10.1.1. Motiv/syfte för kulturskolepeng

Förvaltningen anser att ett införande av kulturskolepeng kan ge positiva effekter i form av ett ökat utbud och större bredd, en ökad tillgänglighet samt minskade köer till kulturskolan. De kommuner som infört kulturskolepeng/kulturskolecheck har fått en ökning av barn och ungdomar som deltar i kulturskolan.

Att ha fler anordnare tror förvaltningen kan stärka verksamheterna samt att upptagningsområden och platser för undervisning/aktiviteter kan komma att spridas ytterligare.

* Kulturskolepengen syftar till att öka barn och ungdomars möjlighet att välja mellan olika kulturskoleaktiviteter och anordnare.

* Införandet av kulturskolepeng är en kulturpolitisk satsning, innebärande att kommunen inte sätter något övre tak för antal elever och som en följd av detta inget ekonomiskt tak för utbetalning av kulturskolepeng.

* Kulturskolepengen erbjuds barn och unga i åldrarna 6-17 år som är folkbokförda i Järfälla kommun.

* En enhetstaxa för eleverna beslutad av Järfälla kommun gäller.

* En enhetlig ersättning till anordnarna beslutad av Järfälla kommun gäller.

* Ett webbaserat administrativt system införs som klarar av all hantering av kulturskolepengen.

* Kultur- och fritidsnämnden ansöker om investeringsmedel på 700 tkr för att införa ovan nämnda webbaserade system.

* Kultur- och fritidsnämnden ansöker om ekonomiska resurser i driftbudgeten motsvarande 0,5 årsarbetare för handläggning av kulturskolepengen.

* Järfälla kommun tar in avgift en gång per termin och betalar ut kulturskolepengen till anordnarna en gång per termin.

* Järfälla kommun antar anordnare av kulturskoleverksamhet genom auktorisation.

* Järfälla kommun arbetar fram kvalitetskriterier för kulturskoleverksamheten, med utgångspunkt i de åtaganden som antagits av kultur- och fritidsnämnden.

* Följande verksamheter föreslås kunna ingå vid auktorisation av anordnare:

Musik.

Dans.

Bild.

Nycirkus.

Drama/teater.

Förutom idag befintliga verksamheter kan andra ämnen godkännas och ingå i utbudet.

10.2. Förslag fritidscheck

- * Syftet med fritidschecken är att göra det möjligt för alla barn och unga oavsett ekonomiska och sociala förhållanden att delta i organiserade fritidsaktiviteter.
- * Fritidschecken uppgår till 700 kr per år och kan användas av barn och unga i åldern 6-17 år folkbokförda i Järfälla kommun.
- * Införandet av fritidscheck är en fritidspolitisk satsning, innebärande att kommunen inte sätter något övre tak för antal använda checkar och som en följd av detta inget ekonomiskt tak för utbetalning av fritidscheck.
- * Checken gäller som betalning för medlems- och/eller aktivitetsavgift i verksamhet som drivs av föreningar som godkänts av kultur- och fritidsnämnden. Föreningarna ska vara registrerade i kommunens föreningsregister.
- * En överenskommelse ska tecknas mellan Järfälla kommun och de registrerade föreningarna så att inte medlems- och/eller aktivitetsavgiften höjs på grund av att fritidschecken införs.
- * Föreningsverksamheten ska genomföras under ledning av kompetenta ledare.
- * Checken kan också användas som delbetalning av kulturskoleavgift.
- * Checken kan delas upp och användas till tre olika aktiviteter per år.
- * Belopp som finns kvar på ej fullt utnyttjad check kan inte överflyttas till kommande år.
- * Aktiviteten ska pågå minst 20 gånger för att ha rätt att ta emot fritidscheck.
- * Aktiviteten ska pågå minst en timme per gång för att ha rätt att ta emot fritidscheck. Undantag görs för kulturskoleaktiviteter som bedrivs i formen av kortare lektionsspass.

11. HISTORIK

11.1. Musikskolan och Kulturskolan i Sverige

Den verksamhet som kom att bli den Kommunala Musikskolan började byggas upp inom kommunerna under 1930-talet. Möjligheterna att få instrumentalundervisning hade tidigare varit mycket begränsade. Vid vissa läroverk och andra skolor gavs undervisning till ett fåtal elever, men i övrigt var man hänvisad till privatlärare, något som för de allra flesta var alldeles för kostsamt.

I början var pianot det helt dominerande instrumentet men behov fanns av utbildning på andra instrument. Många lokala orkestrar var i stort behov av musiker på alla nivåer. I en del kommuner startades därför en bredare musikundervisning som ett komplement till de statliga musikhögskolornas undervisning. Även de olika folkrö-

relserna utökade under 1930-talet sin musikcirkelverksamhet för att tillmötesgå det växande musikintresset hos barn och vuxna.

Utvecklingen och idéarbetet avstannade under andra världskriget, men tog fart igen efter kriget och 1946 startade Jönköpings Kommunala Musikskola som den första i Sverige (Eskilstuna Musikskola har 1940 som startår och kallar sig ofta "den första" men den hade då inte formen och namnet *Kommunal Musikskola*). Utbyggnaden gjorde att det behövdes kompetenta musklärare. 1949 inrättades därför den första statliga musikpedagogutbildningen och 1957/58 kom det första riksavtalet för ledare och lärare inom Kommunala Musikskolan. Detta avtal innebar en markant statushöjning och en markering rörande behovet av musklärare. Under 1950-talet expanderade musikskoleverksamheten mycket då kommunerna mer allmänt började starta musikskolor. Expansionen red vidare på vägen av "de goda åren" under 60- och 70-talen och 1976 var toppåret då det fanns musikskolor i så gott som samtliga kommuner.

Musikskolan har byggts upp uteslutande med kommunala medel på kommunala initiativ varför verksamheten varierar mycket från kommun till kommun. Musikskolan var bland mycket annat ett projekt för den egna bygden, ett projekt som inte bottnade i något statligt utbildningsdirektiv.

11.1.1. Kulturskolan - historik

Första gången breddningen av Musikskolan till annan estetisk verksamhet nämns är faktiskt under Sveriges första "ekonomiska baksmälla" på 1900-talet, det vill säga i början av 1980-talet. En försöksverksamhet startas 1984 på Ekerö med "*kultur på lågstadiet*" och genom det statliga projektet "*Kultur i skolan*" 1985-89 används pengar bland annat till att starta Härnösands Kulturskola som kom att bli den första Kulturskolan i Sverige. I en kommentar till detta utvecklingsarbete skriver Skolöverstyrelsen 1989: "*Knyt Musikskolan närmare skolan och främja en utveckling så att den kan omfatta fler konstformer*". Idag finns det kulturskolor i väldigt många av alla Sveriges kommuner. Skolorna har mycket skiftande innehåll och är av mycket skiftande storlekar.

11.1.2. Musikskolan och orkesterlivet

Alltsedan 1950-talet har Sveriges kommuners musikskolor utgjort en bas för orkesterlivet i landet. Musikskolorna har i de flesta kommuner erbjudit orkesterspel på en mängd olika nivåer till alla de elever som lär sig orkesterinstrument.

Det handlar om orkestrar i en massa olika genrer: Blåsorkestrar som till exempel brassband och "symphonic band", storband, stråkorkestrar, kammarorkestrar, mindre symfoniorkestrar och under de senaste decennierna också rock- och poporkestrar samt andra ensembler som gitarr, dragspel, piano, sångensembler.

De elever som kommit att spela i orkestrar på lite högre nivå utgör en bas för rekryteringen till de lokala, ofta semiprofessionella, orkestrar och ensembler som finns i många kommuner - ofta kallade "musiksällskap" -. Dessa kan vara stråkorkestrar, blåsorkestrar, kammarorkestrar, symfoniorkestrar, storband eller andra former.

Dessa lokala orkesterinstitutioner är en väsentlig del av det lokala musiklivet på orten och de samverkar också ofta med andra kulturinstitutioner eller sällskap i produktioner av olika slag. Samverkan sker också ofta med de professionella orkestrar

som finns runt om i landet och som ofta är organiserade inom ramen för Länsmusikorganisationerna eller ibland som egna fristående offentligt finansierade organisationer (t ex Gävle Symfoniorkester eller Norrköpings Symfoniorkester).

På detta vis är Musikskoledelen av Kulturskolan en viktig bas i den stora pyramid som är Sveriges orkesterliv, ett orkesterliv som sträcker sig alltifrån den kanske åtta-åriga musikelevens första skolorkester ända till professionella orkestrar som musicerar på Europeisk toppnivå.

11.1.3. Vad har Musik- och kulturskolan betytt genom åren?

Musik- och kulturskolan har visat sig vara betydelsefull på många sätt för Sverige, för kommunerna, för musiklivet och för de enskilda som nyttjat den. Den har givit många barn och ungdomar tillgång till ett brett och mångsidigt konstnärligt kunnande. Den har i många fall fungerat som en plattform för högre studier och musikdelen av dessa organisationer har stått bakom en betydande del av ”*det svenska musikundret*” varmed man idag menar de makalösa exportsiffror som är resultatet av svensk populärmusiks framgångar utomlands alltsedan ABBA:s genomslag 1974. Svensk musikindustri exporterar idag överlägset bäst i världen räknat per capita. Det svenska musikundret försiggår dock ”på golvet”. Det är här som intresse för och lusten till skapande grundläggs och det är här man ska titta när man letar efter underverk, inte i exportrådets statistikbas.

11.2. Vår teater

En annan estetisk pedagogisk verksamhet som liksom Kommunala Musikskolan har en intressant historia och som har nått breda grupper i samhället är *Vår Teater*.

Bakom namnet Vår Teater döljer sig en eldsjäl och portalfigur vid namn *Elsa Olenius* som på 1940-talet arbetade som barnbibliotekarie på Hornsgatan på Södermalm i Stockholm.

Södermalm var på den här tiden en mycket utpräglad arbetarstadsdel. Invånarna hade låg medelinkomst, barnkullarna var stora och standarden på utbildning, bildning och även på bostäder var efter svenska mått låg.

Det egentliga embryot till verksamheten 1942-1943 var att Elsa brukade låta barn läsa olika barnböcker hemma varpå de sedan fick i uppgift att återberätta ”sin” bok för några andra barn i grupp. Elsa upptäckte då att barnen av sig själva mycket gärna dramatiserade sin berättelse med hjälp av gester och uttryck. Tanken att starta dramagrupper för barn föddes.

Vid Medborgarplatsen i Stockholm i det nya Medborgarhuset utvecklades verksamheten i anslutning till det bibliotek som fanns där. Verksamheten växte och grupperna blev allt fler och större. Längre var detta dock en verksamhet som försiggick och spred sig inom biblioteken och det dröjde ända till 1955 innan begreppet *Vår Teater* föddes. Då hade dock verksamheten fått ett sådant fäste både hos folket och de styrande politikerna att man i samband med lanseringen av namnet Vår Teater t o m planerade in ”Vår Teatrar” i stadsbilden när de nya förorterna skulle byggas; till exempel Årsta, Farsta, Vällingby och Hässelby. Först ut med regelrätt verksamhet under namnet Vår Teater var Årsta. Vid denna tidpunkt startade också Elsa Olenius det

som kom att bli den första dramapedagogutbildningen i Sverige, nämligen teaterledarkurserna inom Vår Teater.

Verksamheten växte kraftigt under Sveriges starka ekonomiska expansion och nådde sitt maximum ca 1980. Då fanns i verksamheten ca 150 ledare och 8 000 barn i åldrarna 7 – 20 år. Idag är Vår Teater i Stockholm en del av Kulturskolan och det finns ett antal fasta scener runt om i staden.

Elever som går på teaterutbildning får träning i att arbeta i team, de vänjer sig vid att tala inför en publik, de får ett levande och berättande språk, de tränar koncentration, spontanitet, snabbhet och kreativitet och de får pröva olika roller – goda roller såväl som mer osympatiska sådana.

De mänskliga och sociala effekterna av denna stora konstnärliga institution är det som är mest påtagligt. Vår Teater har alltid uttalat varit till för alla och har inte någonsin varit tänkt som ”plantskola” för skådespelare. Här har drömmar förverkligats och här har många barn och ungdomar hittat nya uttrycksformer. Att nästan alla de professionella skådespelare som härstammar från Stockholm och som ”kommit fram” under de senaste 30 åren också har ett förflutet inom Vår Teater får ses som en positiv bieffekt, ett lyckligt ”olycksfall i arbetet”.

11.3. Folkbiblioteken i Sverige, en historik

Det svenska allmänna biblioteksväsendet omfattar tre huvudtyper av bibliotek: forsknings-, folk- och skolbibliotek. Bibliotekslagen (1996:1596) innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet.

11.3.1. Folkbibliotek

Under andra hälften av 1700-talet startades i Sverige lånebibliotek, där man mot avgift kunde låna nyutgivna böcker. Även läsesällskap tillhandahöll boklån till sina medlemmar. Först med folkrörelsernas och kommunernas folkbildningssträvanden under 1800-talet blev det möjligt för alla att låna litteratur utan kostnad.

De svenska folkbiblioteken har sina rötter i den på 1860-talet kulminerande sockenbiblioteks rörelsen och i det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Sveriges första folkbiblioteksbyggnad var Dicksonska biblioteket i Göteborg som fick egna lokaler 1897. Med tillkomsten av 1912 års biblioteks författning skapades möjligheter för en utveckling av de kommunala biblioteken.

I Norden började folkbiblioteken få anpassade lokaler först på 1900-talet. Det innebär att utlånings- och informationsdisk fick en central plats i ett öppet bibliotek där det mesta av litteraturen stod framme, och med en särskild avdelning för barn- och ungdomslitteratur. Vid de största biblioteken fanns facksalar för olika ämnesområden. Stockholms stadsbibliotek, uppfört 1924–28, har tjänat som förebild i folkbiblioteksutvecklingen.

Bibliotekslagen föreskriver att det ska finnas folkbibliotek i varje kommun med avgiftsfri utlåning av litteratur, vilket uppfylls av samtliga svenska kommuner. Huvuduppgift för folkbiblioteken är att främja och stimulera till läsning, utbildning, bildning och kultur. De bedriver också en uppsökande verksamhet riktad till personer

som inte själva kan ta sig till biblioteket. En växande kategori besökare är studerande som använder folkbibliotekens läsplatser och referenslitteratur.

Finansieringen av folkbiblioteken är ett kommunalt ansvar. Statens kulturråd fördelar statliga medel för särskilda utvecklingsinsatser. Kommunreformen i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet gynnade folkbiblioteken och gav förutsättningar för upprustning av lokaler, ökat bokbestånd, fler anställningar samt stora satsningar på barnbiblioteksverksamheten.

Folkbibliotekens förvärv av litteratur har en bred inriktning. En vanlig princip är att bokurvalet ska vara neutralt i religiöst och politiskt hänseende och att man ska undvika litteratur som spekulerar i våld eller främlingsfientlighet. Folkbibliotekens samlingar innehåller en stor andel skönlitteratur samt litteratur för barn och ungdom. Facklitteraturen innefattar ett brett urval, allt från det kvalificerade till det mer hobbybetonade. Många folkbibliotek har även byggt upp lokalsamlingar som handlar om den egna bygden.

2000-talet har inneburit en minskad utlåning av traditionella pappersböcker och en kraftig ökning av e-tjänster. På biblioteken finns datorer för informationssökning i databaser och på Internet. Antalet utlån av bland annat DVD-filmer och ljudböcker samt musik via nedladdning ökar.

11.3.2. Länsbibliotek

Som ett led i utvecklingen av folkbiblioteksorganisationen inrättades centralbibliotek – sedermera länsbibliotek. Utbyggnaden av länsbiblioteken började under 1930-talet och avslutades vid mitten av 1950-talet. Syftet var i första hand att garantera medborgarna oavsett bostadsort en jämlik tillgång till litteratur. Länsbiblioteken kompletterade de lokala biblioteken genom direkt och kostnadsfri utlåning av böcker som behövdes i studiesyfte. Senare har länsbibliotekens uppdrag utvidgats och omfattar bl.a. rådgivnings- och utbildningsverksamhet, regionala utvecklingssatsningar, chefsutveckling, läsförbättrande arbete, tillgänglighet för funktionshindrade samt nätverksbyggande.

Enligt bibliotekslagen ska det finnas länsbibliotek i varje län. Som ett komplement inrättades vid mitten av 1960-talet lånecentraler och depåbibliotek vid stadsbiblioteken i Malmö, Stockholm och Umeå. Länsbiblioteken finansieras av landstingen och av staten. Lånecentraler och depåbibliotek finansieras med statsbidrag.

11.3.3. Skolbibliotek

Enligt bibliotekslagen ska det vid grund- och gymnasieskolan finnas lämpligt fördelade bibliotek. Skolbiblioteken ska stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt tillgodose deras behov av material för utbildningen. I många kommuner svarar folkbiblioteket för skolbiblioteksverksamheten. Detta sker antingen genom så kallade integrerade folk- och skolbibliotek eller genom att ett närbeläget folkbibliotek utnyttjas av skolan. Vid landets folkhögskolor finns särskilt inrättade bibliotek, folkhögskolebibliotek.

11.4. Kultursatsningar i städer och kommuner, en historik

11.4.1. Äldre tid

Under medeltiden, renässansen och barocken var konst, musik och teater i stort sett förbehållna dem som hade anknytning till kyrkan, hovet och adeln, även om undantag fanns. Ett exempel är de medeltida mysteriespelen som ägde rum utanför kyrkorna och förutom ett religiöst innehåll också hade ett pedagogiskt syfte för allmänheten.

Under 1700-talets senare del och framförallt under 1800-talet börjar mycket hända på kulturens område. Teater och opera blir mer publika nöjen. Teatrar, konserthus och museer byggs, dit allmänheten får tillträde. I Stockholm fanns barnteatrar under 1800-talet. Konstmecenaterna behöver inte längre komma från adeln, tvärtom har många av dem sin bakgrund i borgerliga miljöer och de skapar sig förmögenheter inom exempelvis handel, industrin och bankväsendet.

Under 1800-talet anlades många offentliga parker i städerna, både för att få in mer ljus och luft, men också för att hindra spridningen av bränder. Under söndagspromenaderna i parken kunde flanörerna få lyssna till ett musikstycke eller kanske se en dockteaterföreställning.

Man måste komma ihåg att det var stor skillnad med stad och landsbygd ända fram till industrialismen. Vid sidan av "finkulturen" har det alltid funnits en folklig kultur, som omfattar allt från musik till sägner och som har traderats muntligt från en generation till en annan.

Ellen Key utnämnde 1900-talet till Barnets århundrade, men kanske skulle 1900-talet lika gärna kunna kallas allmänskulturens århundrade? Folkhemmets ideologi omfattade också tankar om kultur och folkbildning. Uppfinningar som radio och TV gjorde det möjligt för allt fler att lyssna på en radiosänd konsert eller se en föreställning på TV.

Stat, landsting och kommuner tar nu under 1900-talet över rollen att tillgängliggöra kulturen.

11.4.2. 1960- och 1970-talen

Kulturpolitiken i riket var förr nära förbunden med religions- och utbildningspolitik, och inom regeringen ansvarade tidigare Sveriges *ecklesiastikminister*, från den 1 januari 1968 benämnd *Sveriges utbildningsminister*, för kulturfrågor. Från 1991 har det funnits ett *Kulturdepartement*, förutom 2004-2006 då det var sammanslaget med utbildningsdepartementet. Kulturdepartementet ansvarar idag för frågor som rör kultur, medier och idrott och har som myndighet för detta utsett Kulturrådet. I jämförelse med många andra länder finansieras konst och kultur i Sverige i dag till stor del med offentliga medel.

På 1970-talet formulerades en statlig kulturpolitik i Sverige. Utgångspunkterna togs i utredningen *Ny kulturpolitik* och den därpå följande propositionen *Den statliga kulturpolitiken*. Tidigare forskning har beskrivit målsättningen med kulturpolitiken som att kultur skulle spridas till större delar av befolkningen och skillnader i förutsättningar mellan kommuner skulle jämnas ut. Stat, kommuner och landsting erbjöds en likartad och till varandra relaterad struktur för att hantera kulturfrågor. Varje nivå

skulle ta ansvar för sitt eget område och beslutsfattande, vilket skulle göras synligt via lokalt fastställda mål och riktlinjer för kulturverksamheten. För kommunernas del skulle detta verkställas genom inrättandet av kulturnämnder. Sedan 1970-talet har de flesta svenska kommuner inrättat kulturnämnder.

Staten har velat bedriva en tydlig kulturpolitik utan att för den skull nödvändigtvis behöva definiera vad kultur är och utan att kontrollera dess resultat. När den statliga kulturpolitiken formulerades i början av 1970-talet var ambitionen att få in kulturperspektiv på alla områden. Kommuner och städer inrättade folkbibliotek, musikskolor, teatrar och museer samtidigt som de kommunsammanslagningar som initierades på 1950-talet och slutfördes kring 1970 gjorde att den lokala kulturpolitiken blev tydligare. I den processen strävade kommunerna på eget initiativ mot att öka tillgången på kultur, öka kunskapen om kvalitativa alternativ, tillvarata de utövande konstnärernas verksamhet, främja folkligt kultur- och bildningsarbete liksom att inrätta kulturnämnder.

Även om utredningen bakom *Ny kulturpolitik* talade sig varm för ett brett ”sociologiskt” kulturbegrepp valde man att inte använda sig av detta i sitt arbete utan istället definiera kulturområdet som ett antal specifika offentliga åtgärder och institutioner som man sedan arbetade för att samla ihop som ett särskilt politikområde. I realiteten innebar detta att kulturpolitik blev ett samlingsbegrepp för ett antal verksamheter som redan ingick i utbildningsdepartementets område men som inte direkt tillhörde något annat av de redan existerande områdena forskning, utbildning eller Svenska kyrkan. Till detta försökte man sedan överföra liknande verksamheter som då sorterades under andra departement som till exempel konstarnas, kulturarvsfrågorna och media, samt dessutom de delar av folkbildningen som man uppfattade som kulturverksamhet.

11.4.3. Konsten

Det var alltså inte de historiskt orienterade kulturinstitutionerna som stod i fokus för arbetet med kulturpolitik. På det området förlitade man sig i själva verket nästan helt på en annan utredning (1965 års musei- och utställningsakkunniga). Istället var det konstformerna – och kanske framförallt konstnärerna själva – som uppfattades som kulturpolitikens kärna. På konstsidan utgjordes statens insatser dels av ett antal institutioner och dels av en mängd olika stödordningar som vuxit fram under lika skilda former. Dessa stödordningar inskränkte sig till Sverige och vägledades av det kulturpolitiska målet att stödja konstnärerna (i vid mening) eftersom dessa uppfattades som en garant för konstens kvalitet. Eftersom förekomsten av kvalitativ konst togs för given men aldrig definierades blev det avgörande vilka som utsågs att bedöma den och de bedömgrupper som tillsats dominerades i de flesta fall av representanter för kulturarbetarna själva. Kvaliteten definierades således i ett korporativt sammanhang. Det var denna kvalitativa kultur som nu i folkbildningens anda skulle föras ut till alla samhällsklasser och alla delar av landet.

11.4.4. 1980-talet och fram till nu

Den nya kulturpolitikens flaggskepp skulle bli den geografiska spridningen av kvalitativ kultur i hela landet. Grundprincipen blev att varje län skulle utrustas med motsvarigheter till de centrala statliga kulturinstitutionerna i form av länsteater, länsbibliotek, länsmuseum, länsarkiv osv. De flesta av dessa institutioner fanns redan i många län. Liksom på riksnivå varierade dock verksamhetsformerna, särskilt när det gällde läns museerna och de teatrar som nu upphöjdes till länsteatrar. Även om de

olika institutionerna hade olika bakgrund lyckades man dock bygga ut det så att det täckte hela landet.

1993 års utredning innehöll betänkandet i jämförelse med 1972 års betänkande en viss förskjutning i perspektiv: kulturpolitiken beskrevs nu inte som inriktad enbart till fördel för hela samhället. Istället skiftades fokus till att bli något mer inriktat på den enskilde individen. Kulturens betydelse för identiteten blev således viktigare, liksom respekten för den enskildes valfrihet. En annan viktig innovation när kulturarvsområdet kom mer i kulturpolitikens fokus var att de omformulerade kulturpolitiska målen innefattade frasen ”att bevara och bruka kulturarvet.” Kulturarvet uppfattades alltså inte längre som en del av det förflutna utan också som någonting som kunde användas för att förstå och påverka samtiden. Även för denna kulturutredning var det emellertid självklart att kulturpolitik handlade om de redan erkända institutionerna och verksamhetsområdena. Till dessa fogades nu frågor rörande bland annat design och arkitektur. Några stora nya institutionella satsningar blev det dock inte fråga om.

De stora kulturpolitiska satsningarna som skulle äga rum under de därpå följande åren kom att gälla frågor rörande världskultur, mångkultur och bekämpandet av rasism. Tydliga exempel på denna nya trend är vid sidan av Världskulturmuseet också Forum för Levande Historia, Forum för Världskultur och Mångkulturåret, men också vissa satsningar inom ramarna för redan existerande institutioner som Riksantikvarieämbetet och Historiska Museet. Dessa satsningar kan sägas representera en ambition hos kulturpolitiken att anpassa sig till samhällets förändrade etniska och kulturella sammansättning. Samtidigt har de emellertid också (liksom de flesta tidigare förändringar i kulturpolitiken) upprättats som nya organisationer och institutioner vid sidan av de redan etablerade och som tillägg i regleringsbrev. De kan följaktligen beskrivas som ett nytt lager som lagts ovanpå eller utanför den redan etablerade kulturpolitiken snarare än som en omgestaltning av den.

Samtidigt som kulturpolitiken försökt reagera på detta sätt har omvärlden och därmed förutsättningarna för kulturpolitiken emellertid förändrats på betydligt mer genomgripande sätt. Olika bedömare beskriver dessa förändringar på skilda sätt. Man kan emellertid urskilja ett antal centrala och för kulturpolitiken relevanta trender i den pågående samhällsutvecklingen:

- Sveriges befolknings kulturella och etniska bakgrund håller på att förändras genom migration.
- Det ökande globala medieflödet ökar tillgången på kulturprodukter och information, inte minst från andra delar av världen.
- Postmodernt och postkolonialt tänkande har alltmer kommit att ifrågasätta det självklara i föreställningar om konstnärlig kvalitet och historisk sanning.
- Nationalstaten är på väg att förlora sin ställning som självklart dominerande aktör i takt med att kommuner och regioner agerar alltmer självständigt, samtidigt som EU blir en alltmer avgörande aktör inom allt fler områden.

11.5. Fritidsgårdarnas historia

Fritidsgårdarnas historia är i mångt och mycket pojkarnas historia och från begynnelsen samhällets behov av att kontrollera/aktivera de pojkar från arbetarklassen som

vistades på gator och torg. Denna period sträckte sig i stort från 1900-talets början till slutet av 1950-talet. Flickor i någon större utsträckning som besökare på gården blev en realitet först på 1960-talet.

Rötterna till dagens fritidsgårdar, klubbarna och hemgårdarna, hade en uppfostrande roll, startades utifrån utländska förebilder och var vuxeninitiativ ofta från lärare, präster eller privatpersoner ur högre medelklass. Först på 1940-talet kom kommunerna att formellt engagera sig i någon större utsträckning i verksamheten. Ledarrollen betonades starkt ända fram till 1960-talets början då ”inflytandebegrepp” som gårdsdemokrati och gårdsråd föddes.

11.5.1. Kungsholmens ungdomsklubb för pojkar

Kungsholmens ungdomsklubb i Stockholm räknas som landets första ungdoms-/fritidsgård. Klubben startades 1904 på initiativ av Cecilia Milow och var avsedd för pojkar från arbetarklassen i åldern 15-20 år, som ett led i att rädda dem från ”gatans frestelser”. Bakgrunden till starten var pojkslagsmål och ”störande pojkgäng” i Stockholm i början av 1900-talet. Det hela kulminerade en vårvinterkväll 1904 med ett stort gängslagsmål på Biblioteksgatan med polisuttryckning och stora rubriker i tidningarna som följd.

Cecilia Milow hade några år tidigare varit i USA och studerat hur de där arbetade med halvvuxna arbetarpojkar som ”drev omkring på stan”. Hon fann lokaler och hela hus med slöjdsalar, verkstäder, gymnastiksal, biljard, kägelbanor och boxningsrum.

Ungdomsklubben på Kungsholmen kom att existera till 1922 och var i en våning med sju rum och ett kök innehållande bland annat bibliotek, skomakeri, bokbinderi, slöjdsal/lövsågeri, skrädderi och konstateljé. Idrott var en viktig del av klubbens verksamhet men genomfördes utomhus. Varannan söndag var en utflykt inplanerad. En diskussionsklubb fanns också. Rökning, kortspel, politiska föredrag och ”agitatoriska diskussioner” var förbjudet i klubbens lokaler.

11.5.2. Birkagården

Sveriges första hemgård startades av Ebba Pauli och Natanael Beskow 1912 i Stockholm. Förebilden var Settlementrörelsen i England. Avsikten var i första hand att nå alla åldrar i Vasastan och påverka dem med ett kristet budskap. Istället var det pojkar från trångbodda arbetarhem som dök upp och alla var inte ”söndagsskolebarn”. Anteckningar som finns kvar vittnar om fyrverkeripjäser och svärmare i lokalen, ledare som fått ta emot en ”dansk skalle” samt blommor och möbler som åkt runt i lokalen.

På 1930-talet startade Birkagården ”det öppna klubbrummet” som var öppet även för yngre pojkar. Bordtennis, Coronne, schack, tidningsläsning och olika tävlingar blev då de dominerande verksamheterna.

Flera hemgårdar kom att starta runt om i Sverige och 1937 startades Hemgårdsrörelsen som så småningom fick namnet Fritidsforum, Riksförbundet Sveriges Fritids- och Hemgårdar.

11.5.3. Ungdomsvårdskommittén

En ”vattendelare” i gårdshistorien är den Statliga Ungdomsvårdskommitté som tillsattes 1939. Bakgrunden till tillsättningen var den offentliga debatt om ökad ungdomsbrottslighet och missförhållanden inom det offentliga och kommersiella nöjes-

livet. Kommitténs uppdrag var att se över ungdomars fritidssituation och vad samhället kunde göra för att ge ungdomarna en sund och lämplig fritid.

Kommittén framhöll friluft- och idrottsorganisationerna stora betydelse för unga men påpekade också att de främst drog till sig de ungdomar som är välanpassade till samhället – ”de vakna, positiva och intresserade ungdomarna”. Därför föreslog kommittén också att den öppna fritidsverksamheten skulle byggas ut för att nå de ”föreningslösa och mindre målmedvetna ungdomarna”. Ungdomarna skulle ha möjlighet att både ”göra” och ”vara”.

11.5.4. De första ungdomsgårdarna

Ungdomsklubbarna, hemgårdarna och ungdomsvårdskommitténs betänkande ledde fram till en satsning på att starta kommunala ungdomsgårdar. Vid den tiden hade slutsatsen dragits att det finns två typer av ungdomar, de som tillbringade fritiden hemma eller i föreningar och de som höll till på gator och torg. De kommunala gårdarna skulle bli mötesplatser för ungdomarna som befann sig på gator och torg. (I dagens ungdomsforskning används begreppen hemorienterade, föreningsorienterade och kamratorienterade).

Den första kommunala ungdomsgården hade dock startats redan 1936 av barnavårdsnämnden i Göteborg. Stockholm kom 1939/1940 att starta fyra kommunala ungdomsgårdar.

Målet med gårdarna var att ”förebygga olika former av avvikande socialt beteende hos ungdomar”. Ungdomar var i detta skede fortfarande detsamma som pojkar och pojkgång. Ungdomsgårdarna i landet byggdes i huvudsak upp i barnrikeområden utanför städernas centrum, ofta områden byggda för barnrika familjer i den fattigare delen av arbetarklassen.

11.5.5. Öppenhet

Under 1940-talet började den ”öppna linjen” spridas bland ungdomsgårdarna. Det skulle vara en mer genomtänkt metod i ungdomsarbetet. Den öppna verksamheten skulle användas för att ge personliga kontakter och gruppkontakter med gängen. Gården och den öppna verksamheten skulle vara en uppsamlingsform med fri sysselsättning och ge möjlighet till samtal och diskussioner under inte alltför bundna former. Den öppna verksamheten hade ett egenvärde. De ledare som jobbade på gården måste ha ett personligt intresse för var och en av besökarna. Den auktoritära ledaren skulle lämna ”polisrollen” och istället vara något av ”rådgörande förtroendemän”.

11.5.6. Fler ungdomsgårdar

De flesta gårdarna kom till under perioden 1960-1975. Myndigheterna kom att ställa stora krav på gårdarna under denna period. De skulle lösa mellanölsproblemet och det ökande drogmissbruket. Kommunerna inställning under denna tid var att det var bättre att en berusad eller drogpåverkad ungdom var inne på gården än ute, åtminstone så länge han inte störde verksamheten. Inne på gården skulle de fås ”på bättre tankar” av ledare de kände förtroende för. Utvecklingen blev att antalet berusade inne på gården kontinuerligt växte och ordningsproblemen i entrén och inne på gården ökade. Tiden för det ”goda samtalet” hamnade i skymundan.

Situationen blev till slut ohållbar för många ungdomsgårdar. Många gårdar upplevde sig som förvaringsplatser av ungdomar för att de inte skulle ställa till med något ute på stan.

Fritidsforum gav 1974 ut skriften ”Drogfri gård” som pläderade för att ungdomar som är berusade eller drogpåverkade inte ska få komma in på gården. Skriften fick stort genomslag och i slutet på 1970-talet var det beslutat att verksamheten på fritidsgården, som nu blev det samlade namnet, skulle vara drogfri.

Andra halvan av 1960-talet och 1970-talet var också de årtionden då flickorna blev fler på gården. Ofta startades speciella ”flickverkstäder”. Sömnad och batikfärgning kom att bli två mycket populära aktiviteter i dessa ”flickverkstäder”.

11.5.7. 1980-talet och framåt

Vid 1980-talets början fram till 1990-1991 var fritidsgården ofta ungdomarnas samlingsplats i byn, samhället, kommundelen eller i stadsdelen där de bodde. Konkurrensen från annat nöjesutbud var inte stort vid den här tiden. Helgverksamheten präglades ofta av större arrangemang, disco eller konserter, som samlade ungdomar i stora skaror - både studiemotiverade, föreningsaktiva och ”gårdens vardagsstammar”. Oftast höll man sig till ”sin gård”, så de flesta lärde känna varandra. Verksamheten på gården var också ofta en kombination av öppen ”fri” verksamhet och gruppverksamheter av olika slag. Att tillhandahålla replokaler för traktens musikband var också något de flesta gårdarna stod för.

Det var också ett årtionde då de gårdar som byggdes om och de som byggdes nya skulle lokalintegreras med en högstadieskola. Ett resultat av SIA-reformen och den samlade skoldagen och devisen ”vi jobbar alla med samma barn/ungdomar”. Fritidsnämnderna som under många år varit gårdarnas politiska hemvist slogs i många kommuner samman med nämnder där barnomsorg, grundskola eller gymnasieutbildning fanns. Många gårdar kom också, främst från slutet av 1980 och början av 1990-talet att inrymmas i skolans organisation. Att ha öppet under skoldagen för att bedriva rastverksamhet blev gårdarnas verklighet. Timanställda ledare försvann och istället eftersträvades heltidstjänster. Många gårdar kom även att organisera och genomföra skolämnet ”Fritt valt arbete/Fria aktiviteter/Elevens val”. Resultatet av denna förändring blev att fritidsledarna bands upp mer på dagtid och att kvälls- och helgverksamhet gradvis minskade i omfattning.

11.5.8. 2000-talet

2000-talet har inneburit en utveckling mot en återgång till att koncentrera fritidsgårdarnas öppettider och verksamhet till kvällar och helger. Återigen har fritidsgårdens roll som mötesplats och en plats för bra vuxenkontakter för de ungdomar som saknar sådan hamnat i centrum. Ambitionen är nu i högre grad att genom samtal och social samvaro få ungdomarna att formulera sig och stötta dem i det de själva vill. Gårdens roll att tillgodose ungdomars behov av mötesplatser och ”frizoner” utanför föräldrarnas direkta kontroll och utan krav på motprestation betonas också starkare.

Gårdens roll som traktens samlingsplats är inte heller lika stark då ungdomarnas fritidsvanor ändrats radikalt på mycket kort tid. Idag konkurrerar gården med en snabbt förbättrad informations- och kommunikationsteknologi som har gett ungdomar ett myller av nya kontakter, informationskanaler och möjligheter till ökad underhållning/förströelse på olika virtuella arenor. Mycket mer av kontakterna mellan ungd-

mar sker idag genom informations- och kommunikationsteknologin. Tiden det tar att vistas framför skärmen eller mobiltelefonen ”stjäls” naturligtvis från annan sysselsättning, bland annat ”gårdsbesöket”. Behovet av mötesplatser kan dock över tid åter öka eftersom det fysiska mötet aldrig helt kan ersättas av det virtuella. Man kan till och med tänka sig en ökning av fysiska möten som en reaktion på ”facebook-eran”.

11.6. Det Svenska föreningslivet

11.6.1. Dagens föreningsliv

Föreningslivet är idag en hörnpelare i de flesta kommuners kultur- och fritidsverksamhet. Kommunens stöd till föreningar och organisationer är därmed ett centralt inslag i kultur- och fritidspolitiken.

I den svenska självbilden är folkrörelserna och folkrörelsetraditionen ett givet inslag. På de allra flesta orter i Sverige finns ett rikt och myllrande föreningsliv som spelar en stor roll för lokalsamhällets livskraft och för dess utveckling. Föreningslivet sägs ge livskvalitet för medborgaren, det indikerar ett samhälles välmående. Det ger uttryck för lokal särprägel, det skapar identitet och det förmedlar service. SCB:s utredning om svenska folkets föreningsdeltagande pekar på att föreningslivet skapar välfärd för sina medlemmar enligt följande:

- Det erbjuder och underlättar aktiviteter.
- Det erbjuder sociala kontakter.
- Det ger tillgång till unik information och kunskap.
- Det skapar identitet/självbild bland medlemmarna.
- Det möjliggör samhörighet med en viss grupp, en viss värdering eller verksamhet.
- Det ger en arena för egen kreativitet/egenorganiserad verksamhet.
- Det ger stöd till den enskildes egna intressen och stärker medlemmarnas politiska resurser.

11.6.2. Föreningar före vikingatiden

Det finns spår av föreningar i Sverige från 500-talet, ja kanske till och med från 2000 f. Kr. Föreningar spelade en viktig roll under folkvandringstiden. Runstenar från denna tid är bevis för detta då de direkt nämner föreningar.

Säkerligen fanns det föreningar i Sverige före det. För detta finns emellertid inga direkta, enbart indirekta bevis. Det handlar om slutsatser som arkeologer har kunnat göra utifrån sina fynd.

En del sådana indirekta spår beskrivs i Maja Hagermans bok som redovisar resultaten av de stora E4-utgrävningarna norrut från Uppsala för några år sedan. De äldsta fynden hon nämner som tyder på föreningar är från 2000 f.kr. i Kyrsta. Arkeologer tolkar fynden som att det där vid den tiden funnits en gemenskap som var större än familjen. Hagerman talar om detta samarbete som ett "bolag". Sannolikt fanns inga

bolag då, kanske inte heller formella föreningar, men utan tvivel fanns då och förmodligen långt före det ett formaliserat samarbete bland grannar - en slags "urföreningar" helt enkelt.

11.6.3. Föreningar som demokratisk fostran

Ofta framställs föreningslivet som något unikt för Sverige – men vad är det egentligen som utgör detta unikum? Sammanslutningar som kan liknas vid ideella föreningar finns självklart på andra ställen utanför Sveriges gränser. Människor går tillsammans för att verka för en viss fråga eller anordna verksamhet genom frivilligt arbete över hela världen.

Det som brukar pekas ut som speciellt med det svenska föreningslivet är den höga anslutningsgrad och den demokratiska uppbyggnad som föreningarna har. De flesta människor som bor i Sverige är med i någon av de cirka 200 000 ideella föreningar som finns här. Många är medlemmar utan att vara direkt verksamma i föreningen. Andra väljer att engagera sig i föreningar som styrelseledamot, ledare eller som deltagare i föreningens verksamhet. De flesta svenskar är eller har varit medlemmar med olika typer av engagemang i någon eller några av de föreningar som finns.

Den demokratiska uppbyggnad som utmärker ideella föreningar innebär att föreningen är uppbyggd på ett sådant sätt att medlemmarna ska ha möjlighet att påverka föreningen och verksamheten. Det är medlemmarna som tar beslut om föreningens regelsystem (stadgar) och det är årsmötet som är det högst beslutande organet i föreningen där varje medlem har en röst. Föreningslivet jämförs ibland med en skola i demokrati. Medlemmarna får möjlighet att lära sig att verka i demokratiska processer och fatta beslut i enlighet med demokratiska principer. Det samlade föreningslivet har spelat en stor roll för demokratiseringen av det svenska samhället. Studier visar att personer som är medlemmar i föreningar tenderar att känna ett större intresse och engagemang för den storskaliga demokratin på nationell och internationell nivå.

11.6.4. Idrottsrörelsen

"Gårdagen" dominerades av den idéburna föreningen, många gånger vidareutvecklad ur olika folkrörelser. "Nutiden" domineras däremot av idrottsföreningarna. Idrotten benämns idag som vår största folkrörelse. "Explosionen" i medlemsantal och aktiva i stor skala inleddes på 1970-talet då barn- och ungdomsidrotten började organiseras i föreningsform långt ner i yngre åldrar. Under större delen av 1960-talet var barn- och ungdomsidrotten en spontanaktivitet.

Idag är ungefär hälften av Sveriges invånare i åldern sju till sjuttio år medlem i en idrottsförening. Cirka 2 miljoner av dessa är aktiva i en idrottsförening. I åldrarna sju till femton år är drygt två av tre pojkar och varannan flicka med i en idrottsförening. Riksidrottsförbundet har de senaste åren i samband med utbetalning av det statliga aktivitetsstödet erhållit redovisning från sina medlemsförbund för aktiviteter för åldern 7-20 år som sammanlagt uppgått till cirka 7 miljoner aktiviteter per år.

Ungefär 600 000 personer beräknas ha ett eller flera ledaruppdrag inom den svenska idrottsrörelsen. Handelshögskolan har genom att utgå från en genomsnittlig fritidsledarlön räknat ut att det ideella ledarskapet inom idrottsrörelsen motsvarar ett värde för samhället på mellan 15 och 16 miljarder kronor per år.

11.6.5. Social ekonomi

På 2000-talet har ideella föreningar börjat räknas in i det man brukar kalla den sociala ekonomin, ett perspektiv som Sverige fått sig tillfört i och med medlemskapet i EU. Begreppet började användas mer frekvent kring millennieskiftet och definierades då enligt följande av den sittande regeringen:

”Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhällliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttiga eller medlemsnyttiga, inte vinstintresse, som främsta drivkraft.”(Regeringens arbetsgrupp för den sociala ekonomin)

Den sociala ekonomin i Sverige kan fortfarande betraktas som ung rent organisatoriskt och det är så länge främst inom den sociala sektorn som ideella föreningar och organisationer utför viss ”välfärdsservice”. Övertygelsen är att det ideella föreningslivet kan bidra till samhället med sin allmännyttiga och demokratiska särart på ett sätt som kompletterar andra samhällliga sektorer.

Järfälla 2012-12-21

Bo Majling

Torbjörn Neiman

Ulla Eriksson

LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING

Ardström Bo J, "Att vara ledare i öppen verksamhet", Fritidsforum 1994.

Danderyds kommun, kultur- och fritidsplan 2010-2014

Danderyds kommun – PM "Inledande belysning av pengsystem inom musik- och kulturskola", 2011-08-22.

Grafström Mikael, Musikhögskolan i Malmö

Hagerman Maja, "Försvunnen värld", Norstedts 2011

ITR (Reykjaviks idrotts- och fritidsnämnd), Fritidskort – subventionerad fritidsaktivitet.

Karlstads kommun, kultur- och fritidsnämnden – utredning om införande av kulturpeng i Karlstads kommun, Dnr KFN-2012-113 Dpl 1.

Kennerstedt Bornhall Ingrid, "Allmänskulturens historia i korta drag", 2012

Laxvik Thorsten, "Bärande relationer", Fritidsforum 2001.

Nacka kommun, PM Anordnare & utförare.

Nacka kommun, PM Auktorisationsvillkor.

Nacka kommun, PM Tillämpningsanvisningar avseende kundvalssystem för musikskolan.

Neiman Torbjörn, Kulturskolan i Umeå, 1999

Regeringens proposition 1998/99:107, "En idrottspolitik för 2000-talet – folkhälsa, folkrörelse och underhållning".

Staffanstorps kommun, kultur och fritid – Förslag till musikskolecheck 2012-02-19.

Svenska kommunförbundet, "Föreningspolitik och föreningsstöd", ISBN 91-7289-271-4

Täby kommun, kommunens webbsida

Ungdomsstyrelsen, "NÄR VAR HUR om ungas kultur", (april 2011).

Upplands-Väsby kommun, kommunens webbsida och samtal med handläggare

Värmdö kommun, "Rapport kulturskola – peng/check och kundval", maj 2012

Österåkers kommun, kommunens webbsida

12. BILAGOR

1. Villkor auktorisation kulturskola
2. Åtaganden/kvalitetskriterier kulturskola

Bilaga 1	
Villkor auktorisation kulturskola	Kontrollpunkter
1. Anordnaren får inte vara i konkurs eller likvidation, under tvångsförvaltning eller föremål för ackord eller tills vidare ha inställt sina betalningar eller vara underkastad näringsförbud	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
2. Anordnaren får inte vara föremål för ansökan om konkurs, tvångslikvidation, ackord eller annat liknande förfarande	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
3. Anordnaren och/eller ansvarig för verksamheten får inte genom lagakraftvunnen dom vara dömd för brott som avser yrkesutövningen	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
4. Anordnaren och/eller ansvarig för verksamheten får inte ha gjort sig skyldig till allvarligt fel i yrkesutövningen.	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
5. Anordnaren ska visa att den fullgör sina åligganden avseende socialförsäkringsavgifter eller skatt.	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
6. Anordnaren ska senast när verksamheten startar vara registrerad hos Bolagsverket och uppvisa registreringsbevis	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
7. Anordnaren ska senast när verksamheten startar inneha F-skattsedel.	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
8. Anordnaren ska senast när verksamheten startar ha erforderliga tillstånd för att bedriva aktuell verksamhet	Uppföljning
9. Anordnaren ska genom utdrag från UC eller motsvarande register eller på annat sätt om anordnarens verksamhet är nystartad, visa att den har erforderlig ekonomisk kapacitet.	Uppvisa vid auktorisation
10. Det ska senast när verksamheten startar finnas personal i sådan omfattning och med relevant utbildning och erfarenhet att statliga och/eller kommunala mål för verksamheten kan nås. <i>Definition</i> Lärarna ska vara välutbildade, exempelvis: Pedagogisk högskoleutbildning. Pedagogisk skicklighet förvärvad genom utbildning eller erfarenhet och avsedd för den undervisning de ska bedriva. Lärarna ska kontinuerligt erhålla god kompetensutveckling.	Uppföljning
11. <i>Iförekommande fall:</i> Verksamheten ska vara tillgänglig hela året. <i>Definition</i> Anordnaren ska erbjuda minst 28 undervisningstillfällen per läsår.	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
12. Anordnaren ska redovisa hur de kommunala målen för verksamheten ska nås.	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning
13. Anordnaren ska vara förtrogen med och följa inom området gällande lagar, förordningar och föreskrifter som gäller för verksamhet som omfattas av kundvalssystemet.	Uppföljning
14. Den som utövar den dagliga ledningen av verksamheten ska ha för arbetsuppgifterna och verksamhetens inriktning adekvat kompetens. Om anordnaren byter den som ansvarar för den dagliga ledningen av verksamheten ska detta anmälas till kommunen för godkännande av den nya ansvariga enligt ovan. <i>Definition</i> Verksamheten ska ledas av en av anordnaren utsedd kontaktperson som svarar för de löpande kontakterna med Kultur och fritidsförvaltningen.	1. Uppvisa vid auktorisation 2. Uppföljning 3. Egen anmälan
15. Auktorisationen får inte överlåtas till annan fysisk eller juridisk person. Om anordnaren är en juridisk person och denne byter ägare ska ny ansökan ges in och auktorisationen omprövas.	1. Egen anmälan 2. Uppföljning
16. Anordnaren ska rapportera större förändringar avseende verksamhet eller ekonomi till kommunen.	Egen anmälan

17. Ansvarig för verksamheten och samtliga personal som anställs ska till anordnaren lämna ett registerutdrag ur det register som förs enligt lagen om belastningsregister. Utdraget får vara högst ett år gammalt. Register avseende samtliga inom verksamheten ska finnas tillgängliga vid uppföljning/tillsyn.	Uppföljning
18. <i>I förekommande fall:</i> Lokaler och utrustning ska vara anpassade till verksamheten och godkända för sitt ändamål av Järfälla kommun.	Uppföljning
19. Anordnaren ska inneha ansvarsförsäkring som säkerställer att kunden och kommunen hålls skadeslös för skada orsakad genom fel eller försummelse av personal anställd hos anordnaren.	Uppföljning
20. Anordnaren ansvarar för att all personal inom verksamheten iakttar den sekretess som gäller för verksamheten.	Uppföljning
21. <i>I förekommande fall:</i> Anordnaren ska ha rutiner som säkerställer att personalen har kunskap om och iakttar sekretess och bestämmelser i lag om dokumentation och skyldighet att anmäla missförhållanden	Uppföljning
22. Anordnaren ska ha rutiner för hantering av synpunkter, klagomål, fel, brister och avvikelser.	Uppföljning
23. Anordnaren ska rapportera allvarliga klagomål, fel, brister och avvikelser till kommunen. <i>Definition</i> Anordnaren ska återkommande följa upp och kvalitetssäkra sin verksamhet. Anordnaren ska använda och ingå kommunens system för synpunkter.	Uppföljning
24. Anordnare ska redovisa åtgärdsplaner kopplade till allvarliga klagomål, fel, brister och avvikelser.	Uppföljning
25. Anställd hos anordnare har rätt att anmäla missförhållanden till kommunen. Anordnaren eller någon denne ansvarar för, får inte efterforska vem som har gjort sådan anmälan	1. Uppföljning 2. Anmälan
26. Kommunen ska ha rätt till insyn i verksamheten för uppföljning och utvärdering. I detta ingår att kommunen ska få del av handlingar som kommunen efterfrågar. Anordnaren ska delta i den uppföljning som kommunen genomför. <i>Definition</i> Kommunen ska för detta ändamål äga tillträde till de lokaler där verksamheten bedrivs samt få tillgång till de uppgifter som behövs för att verksamhetens måluppfyllelse, inriktning och kvalitet ska kunna kontrolleras. Kommunen ska ha rätt att ta del av samtliga handlingar hos anordnaren som rör verksamheten. Anordnare ska samverka med företrädare för kommunen och andra anordnare.	Uppföljning
27. Anordnaren ska kunna ta emot och lämna information till kommunen på ett sådant sätt att uppgifterna kan hanteras av kommunens administrativa system. <i>Definition</i> Anordnare som auktoriserats av kommunen förbinder sig att använda det administrativa datorstöd som kommunen anvisar. Det administrativa datorstödet utgör bl.a. underlag för utbetalning av ersättning till anordnarna. Anordnare ansvarar för marknadsföring av den utbildning man erbjuder i form av webbsidor, kataloger, broschyrer och affischer m.m.	Uppföljning
28. Anordnaren ska inom ramen för sin auktorisation ta emot den	Uppföljning

kund som väljer anordnaren för utförande av tjänst som kunden har rätt till.	
29. Anordnaren ska ingå i eventuellt kö-system som kommunen har.	Uppföljning
30. I förekommande fall: Anordnaren ska i händelse av höjd beredskap eller annan allvarlig händelse i fredstid inordna sin verksamhet under kommunens krisledning. Anordnaren ska samarbeta med kommunen vid annan allvarlig händelse där kommunen behöver tillgång till resurser för att erbjuda den form av verksamhet som anordnaren är auktoriserad för.	Uppföljning
31. Anordnare som har avauktoriserats efter att ha brutit mot eller bedömts inte uppfylla auktorisationsvillkoren ska för att åter bli auktoriserad visa att åtgärder har vidtagits för att bristerna inte ska upprepas. <i>Definition</i> Om föreskrifter för verksamheten eller om auktorisationsvillkoren inte följs återkallas auktorisationen. Vid mindre brister kan varning utdelas. Om anordnaren inte inom tid som anges i varningen har åtgärdat de i varningen angivna bristerna återkallas auktorisationen. Alla beslut i auktorisationsfrågor kan överklagas. Hänvisning till överklagan lämnas i varje enskilt ärende.	Vid auktorisation

Bilaga 2

Åtaganden 2012-2013, beslutade av kultur- och fritidsnämnden

Du ska som invånare i Järfälla kommun veta vad du kan förvänta dig från kommunen och vilka krav du kan ställa. Därför har vi preciserat innehållet i kommunens tjänster. Vi är tacksamma för att få dina synpunkter om du inte tycker att vi håller det vi lovar.

Kulturskola

Kulturskolan erbjuder pedagogisk verksamhet och undervisning med både bredd och fördjupning i olika former och på flera stadier. Kulturskolan skapar förutsättningar för eleverna att framträda i publika evenemang i Järfälla.

Kulturskolans utbud

- Bild och form
- Dans
- Drama och teater
- Ensemblespel och orkesterspel
- Instrumentalspel, sång och kör
- Nycirkus

Kötid innan antagande till sökt ämne/aktivitet kan förekomma.

Undervisningens innehåll och omfattning

- Undervisningen anpassas till elevernas förutsättningar.
- Elever som har sång- och instrumentundervisning kan även delta i ensembler, körer och orkestrar, där de får möjlighet att musicera i ett större socialt och musikaliskt sammanhang.
- Kortkurser erbjuds helger och lov.
- Eleverna presenterar verksamheten vid föreställningar, visningar och utställningar.
- Eleverna garanteras 28 lektionstillfällen per läsår.
- Nybörjare kan få hyra instrument, i första hand stråk- och blåsinstrument.

Marknadsföring

- Kursutbudet och evenemang i kulturskolan marknadsförs i trycksaker, sociala medier och på kommunens hemsida, både det som anordnas i kommunens regi och i samarbete med föreningar, studieförbund med flera.

Personal

I kulturskolan möter du välutbildad och engagerad personal.